

Bilgi-İman Ayrılığında Pavlus'un Gnostik Savunması

KÜRŞAT HALDUN AKALIN^a

Öz: Ruhsal sahaya çıkanlar, meleklerle katılır ve seçilmişlerden olur, ilk doğanlar topluluğu aynı zamanda ruhani cemaattir. Mükemmel oldukları anda ruhlara katılan bedenseller, önceden demiurgik ruhu bedeninde taşımış olmalarına rağmen şimdi İsa sayesinde tanrısal ruh haline dönüşmüşlerdir. Tanrısal ruha sahip olmanın bu hali, gerçekten de yeniden dirilişin gizemidir, ölümden yaşama geçme gizeminden başka bir şey değildir; demiurgik ruhlular bedensellerin ya da ölümlerin dirilmesi ve seçilmiş olarak İsa ile birleşmeleri demektir ki, onların tamamı İsa'yla birlikte ruhani sahaya gireceklerdir. Çünkü Tanrı ya da Baba ruhtur, seçilmişler de Tanrıya ruhta ve gerçekte tapmaktadır. Pavlus, Babaya ruhsal olarak tapmak, tıpkı çarmita acı içinde ölen İsa gibi canlı bir kurban olarak bedenini sunulmasını gerektirir; bu çağın akıllısı Tanrı huzurunda ahmak olur; ruhsallar ise İsa'da akıllı, güçlü ve şanlıdır. Pavlus, şanlı bilgi hazinesini veya ışığını, bedensellerin iyiliği uğruna, dünyevi bir tas olarak gördüğü kendi insan teninde saklı tutmaya razı olduğunu söylemiştir.

Anahtar Kelimeler: Bilgi, vahiy, vaiz, ruhsal bilgi, tanrısal bilgi.

^a Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi İİBF İktisat Bölümü
kursathaldun.akaln@yahoo.com

The Gnostic Apology of Paul in Distinction between Knowledge and Faith

KÜRŞAT HALDUN AKALIN

Abstract: They join the spirits of the just who have been perfected, those formerly psychics who have now become spirit through Jesus. This, indeed, is nothing less than a mystery that is life from the deads and the mystery of the resurrection; that the psychics or the dead shall be raised and united with Jesus as the elect, that all shall enter in to the spiritual area together. Because God or the father is spirit and elects who worship in spirit and in truth. Paul says that spiritual worship to father involves the offering of his body as a living sacrifice such as Jesus on cross; the wise in this age is a fool before God; the pneumatics are wise, strong and glorious in Christ. Paul said, for the psychic sake, he consents to hide the treasure or enlightenment of the gnosis of glory in the earthen vessels of his human flesh.

Keywords: Gnosis, inspiration, krygma, logos, sophia.

Giriş

Yunanistan'daki antik pagan tapınağında 'kendinizi bilin' deyimini yazılıdır. Plato da öğrencilerine, tanrısal ruhun bilgisinin ya da tanrı aklının insanın içinde olduğunu öğretmiştir. Ayrıca, Tanrı ruhunun insanın içinde yaşadığının bilinmesini talebelerine tavsiye etmiştir. Bu temel platonist öğüde, gnostiklerin ve Pavlus'un ana fikirlerinde bile rastlanabilir. Gnosis ya da bilgi; bir kimse kendisini bilirse Tanrı'yı da bilir, bu kendini bilme bilgisi Tanrı'ya çıkan bir yolculuk olarak düşünülmemelidir, en yüce bilgiye Tanrı'nın bilgisine nail olmak için devamlı zihin meşguliyeti yoluyla Tanrı'yla bütünleşilmelidir. Gnostikizm,¹ kötü ve karanlık güçlerden serbest kalan ve aynı zamanda şeytani kanı-

¹ "Gnostik sözcüğü, eski Yunanca'da bilgi anlamına gelen gnosis sözcüğünden gelmektedir. Gnostikizmi karakterize eden şeyde, aslında, daha kişisel daha doğrudan ve sezgisel olan bir bilgi türüydü, yani daha doğrudan ve öznel olan bilgiydi. Havarilerden Peter ve John'un rehberlik ettiği geniş bir mümin topluluğu huzurunda yapılmış olan bir ayin sırasında Kutsal Ruh'la bağlantı kurulur. Beşeri tanrı anlayışı, yani her birimizin içinde ilahi bir kıvılcım taşıdığını varsayan Gnostik ilke, temelde her birimiz gerçek tanrının bir parçasıyızdır, ilk olarak Simon tarafından en açık şekliyle ifade edilmiştir. İddiaya göre Simon, aziz Peter'in gerçek tanrıyı inkar edip sahte bir tanrıya inanması için pek çok büyü yapmıştır; çünkü Simon'a göre gerçek tanrı ve yaratıcı tanrı iki tanrı iki ayrı varlık olup tek ve aynı değildir, ki bu da Gnostikizm'de çok önemli, merkezi bir ilkedir. Evreni yaratmış olan tanrı, gerçek tanrı olarak isimlendirilen ve her zaman için maddi dünya düzleminde kalan tanrıdan farklı bir tanrıdır. Yaratıcı olan tanrı en kötü ihtimalle kötücül ve uğursuz, en iyi ihtimalle de kifa-yetsiz ve kör olarak resmedilmiştir. Gerçek tanrı maddi dünyanın dışında konumlanırken, yaratıcı tanrı olarak bilinen tanrı çoğu kez kibirli ve etkisiz bir tanrı olarak sunulmuştur. Melekleri ya da çocukları arkhon ismiyle anılan bu tanrının, insanın maddi dünya denen girdaba çekerek kendi öz doğasından uzaklaştıran bir tanrı olduğu düşünülmektedir. Orfik inanç sisteminde, maddi dünya ve bugünkü insanlık yaratıcı tanrı Dionysos'un eseridir. Tekçi dinlerin hemen hepsinde düalist ayrımlar vardır. Örneğin dünyadaki pek çok şeyi şeytanın yaratımı olarak gören fanatik Hristiyanlığın tipik bir biçimde düalist olduğu söylenebilir. Maddeyi ve kötülüğü yaratıcı tanrı Demiurge'nin yarattığı şeyler olarak gören Gnostiklerin, ılımlı düalizmi izlediklerini söyleyebiliriz. Demiurge çoğunlukla Eski Ahit'in tanrısıyla özdeşleştirilir, onu kusurlu kılan şey aslında kibri ve kabalığıdır, ona göre evrende kendisinden başka tanrı yoktur. Gnostik yaratım mitlerinin, asıl yaratıcı tanrının gerçek tanrının bilgeliğini temsil eden Sophia olduğunu işaret etmesine karşın, belirsizlik sürmüştür. Tanrısal bilgeliği temsil eden ve tanrıların en genci olan Sophia, bu nedenle, gerçek tanrıdan daha ileridir, onun gerçek tanrıyı bilme tutkusu neticesinde doğuş ve oluş söz konusu olur. Bu tarz metinlerde bilgelik ya da hikmet, çoğunlukla, tanrıyla çok doğrudan ve yakın bir ilişkisi olan bir kadın figürüyle simgeleştirilmiştir. Gnostiklere göre tanrı sürekli olarak inananları ile konuşmaktadır, tanrının söyleyecekleri hiç bir zaman dört resmi İncil ya da diğer İncillerle sınırlanabilir; dolayısıyla onların her dönem yeni metinler ortaya koyuyor olmaları bu çerçevede düşünülmelidir. Bu anlamda Gnostiklere göre, gnosis'i kazanmak, tanrısal ışığı içselleştirmek anlamına gelir." (Sean, 2010; 49)

lara karşı savaş veren tanrısal bilginin edinimiyle kurtuluşa ulaşılmasını öğretir. Ne var ki, bilginin aracılığıyla kurtuluşa erişilmesi konusunda hiçbir şey söylememiş olan İsa, kendisine iman ve tapınma yoluyla günahattan kurtaracağını söylemiştir. Pavlus'a göre, akıl ve bilgi gibi tüm derin ve gizli zenginlikler, sadece Tanrı'ya aittir; İsa da bir tanrı olduğu için, bilginin tüm zenginlikleri İsa'nın içinde saklı durmaktadır. Pavlus'a göre, Tanrı'nın ruhu İsa'nın içinde yaşadığı için, İsa'ya tapan her kişi kendi ruhunda bulacağı İsa'nın ruhu veya kelamı yoluyla Tanrı'nın akıl ve bilgisine ulaşabilir. Hristiyan ilahiyatçıları ve kilise görevlileri açısından, Pavlus, gnostik sapkınlığa karşı imanyla mücadele etmiş ve kendi ifadesine göre Tanrı'dan gelen vahiyle gnostikizme karşı koymuş bir elçidir. Ancak son elli yıl içinde, özellikle felsefe eğitimi görmüş araştırmacıların, dolayısıyla Platon ve Aristoteles gibi filozofların görüşlerini ayrıntısıyla bilen üniversite elemanlarının Pavlus hakkında yaptığı detaylı irdeleme sonrasında, yazdığı mektupların gnostik içeriği taşıdığı açığa çıkmıştır. Her ne kadar Pavlus, Korintlilere ve Filipililere yazdığı mektuplarında, doğrudan gnostikizme saldırmış, kişinin kendi içinde aramaya koyulduğu tanrı bilgisine ulaştığı anda Tanrı'ya da kurtuluşa da erişecektir temasındaki gnostik Hristiyanların gizemli bilgi görüşünü çürütmüş görünse de; mektuplarında Tanrı'yı bilgiyle özdeş kıldığı gibi, bilgiyi de Tanrı'yla sınırlı tutmuştur. Mektuplarında sürekli olarak, söz ustalığıyla ya da üstün bilgelikle gelmedim, imanınız insan bilgeliğine değil ruhun kanıtlayıcı gücüne dayansın vs., gibisinden görüşlerle karşılaştığı için; Pavlus, çok yakında olarak gördüğü yargılama günü ve bedeninin yeniden dirilişi uyarılarında, sevgiyi ve imanı sürekli bilgiden daha üstün görerek, içten Hristiyan tutumunun gerçekte gnostik karşıtı olduğuna hemen herkesi ikna etmiştir. Ne var ki mektuplarında sürekli olarak, kurtuluşa erişmek için içinizdeki İsa'ya yönelin ya da içinizdeki tanrıyı arayın vs., şeklinde tavsiyelerde bulunan Pavlus; bu tanrıyla karşılaştığı anda gerçek bilgiye de kavuşulacağını belirtmiş olmakla, ya da, bilgiyi İsa ile bir ve sınırlı kılmış olmakla, aslında sapkınlık damgası yiyen gnostiklerin temel öğretilerini Hristiyanlığa uyarlamış olmuştur.

Aslında, ikisi arasında hiç fark yoktur. Adı bilinmeyen gerçek Tanrı yerine, insan tanrı İsa bilgisi de kurtuluşun kendisi haline gel-

miştir. Hemen her fırsatta Pavlus, İsa'nın çarmıha gerilmesinden başka hiçbir bilgiyi bilmek istemediğini ya da bilmediğini, çarmıh üzerinde kurulmuş bu bilginin de kendisine ya da her şeye yettiğini vurgulamış olmakla; Tanrı'nın saklı bilgisine gizemli şekilde ulaştığını, İsa'da bilgiye kavuşulduğunu anlatmak istemiştir. Gnostikizm, kişinin içinde kavuştuğu tanrıyla ya da tanrıdan gelen açıklamayla (ilhamla=vahiyle) bilgiye dolayısıyla kurtuluşa erişmek olduğu için; bilgi yoluyla kurtuluşa erişilemeyeceği fikri uğruna ne kadar savaş vermiş görünse bile, Pavlus da gnostiktir. Belki daha kötüsü, Pavlus, Platon'dan başlayan bilgi yoluyla gerçek Tanrı'ya erişme görüşünü İsa'ya uyarlayan ve Hıristiyanlığa aşıl原因 bir kişidir. Gnostikizmin hatalı bilgiler üzerine kurulu olduğunu öne süren Hıristiyanlar, bir taraftan, Pavlus'un, sürekli dua edin, içinizdeki ruhu söndürmeyin, her şeyi sınavın, sınamadan başarılı çıkanlar içinde İsa'ya ulaşanlardır, aykırılıklar ve bölünmeler Tanrı hoşnutluğunun açığa çıkmasının nedenlerindedir vs., şeklindeki sözleriyle gnostikizm ile tanışırken; diğer taraftan da, farklı öğretileri yaymayın, tartışma başlatmayın, yararsız ve boş sözlerin peşinden gitmeyin vs., gibi tavsiyeleriyle de dogmatik Hıristiyanlığı kabule zorlanmışlardır. Gerçekte iki tür Pavlus vardır, biri bilgiye ve dolayısıyla da tartışmaya açık olan gnostik Pavlus; diğeri ise, bilgiyi faydalı ya da zararlı diye ikiye bölen dogmatik Pavlus. Vahiyle bildirilen ve kutsal metinlerle sınırlandırılan bilginin değişmezliği ve yeterliliği üzerine kurulan dogmatik eğilim; ile, hemen herkesin ruhani çabasıyla ulaşabileceği ve doğrudan Tanrı'dan edinebileceği bilginin yeniliğiyle ve belki de uyumsuzluğuyla dikkati çeken gnostik yol arasında her yönüyle farklılıklar bulunmaktadır. Kutsal metinleri hiç dikkate almaksızın ya da açıktan açığa reddederek kendi içinde çıktığı ruhani yolculuğunda doğrudan gnosis (bilgiye) ulaşmak ve Tanrı'yla karşılaşarak kurtuluşa erişmek muhtemel olduğu gibi; daha Kutsal Kitap'ı okurken ve anlamaya çalışırken dahi hatalı öğretenlerin peşine takılarak zararlı bilgilere kapılmak da mümkündür. Bilginin kutsal metinlerin dışında aranması ve kişinin kendi gayretiyle tanrıya ve dolayısıyla genel bilgiye ulaşması içeriğindeki Pavlus'un bu gnostik eğilimi, pek çok Hıristiyan ilahiyatçıyı şaşırtmıştır.

Mektuplar üzerinde ayrıntılı inceleme yapan araştırmacılar, bilgi-

ye ulaşmada gidilen dogmatik ya da gnostik eğilim arasındaki bu uyumsuzluğu, yine Pavlus'un sözleriyle çözüme kavuşturmayı istemişlerdir. Kutsal yazılar içinde bilgiyi ve kurtuluşu aramayı, Pavlus'un temel öğretisi açısından bedene göre öğrenme olarak tanımlayan araştırmacılar; fakat ruha göre seçilmişlik ve ruhtan doğmuşluk görüşünün beraberinde içsel ruhani öğrenme yolunun Pavlus'un mektuplarında işlenmiş olduğunu açığa çıkartmışlardır. Bedensel öğrenmeyi kutsal metinlerle sınırlayan Pavlus, ruhani kavrayışı da Tanrı'nın saklı bilgeliğine bağlı kılmıştır. Tanrı'yla içten kurulan gizemli dostluk ve çıkılan ruhani yolculuk sonrasında kavuşulan gnosis (tanrısal bilgi) ya da gizemli bilgi, yazılı olmayan kaynaklardan edinilmiş ve yazılı metinlerin de dışına çıkmıştır. Bu gnosis'e, övünmesini sevdiği kadar bilgi yok-sunu olan ve kötü olduğu için hem kibirlenen hem de öfkesinden insanları tehdit etmekten kendisini alamayan yaratıcı tanrılar aracılığıyla değil, mutlak iyi olan gerçek Tanrı ile doğrudan ruhsal bağlantısı olan Sophia yoluyla erişileceğini öne süren gnostikler; bilginin tanrısal ve ruhsal olduğu görüşüyle, kelamı (vahyi) tanrıdan (yani İsa'dan) aldığını sürekli vurgulayan Pavlus'u dahi etkilemişlerdir. İçten yöneliş sonucunda edinilen bu gerçek bilgi ile yasaya göre kurtuluşu kıyaslayan Pavlus'a göre, yasaya bağlanan kişi kurtuluşa eremeyeceği gibi kutsal metinleri okuyarak gerçek bilgiye asla kavuşamayacaktır. Bilgiye kavuşmayı, kutsal metinler kapsamında fiziksel ve tanrıyla doğrudan konuşma içeriğinde ruhsal olmak üzere iki kısma ayıran Pavlus; yasaya ya da yasa kaynağı olarak Eski Ahit'e bağlanan İsrailileri bedensel, ruha ya da doğrudan tanrıya (İsa'ya) bağlanan Hristiyanları da ruhsal olarak nitelendirmiştir. Kötülük ve günahkârlık anlamına gelen fiziksel ve dolayısıyla bedensel olanı aşağılayan, iyilik ve kurtuluş olarak gördüğü ruhsal olanı ise İsa'nın gizemli bilgileri olarak yücelten Pavlus; tıpkı gnostikler gibi, etnik temelde bir insan ayrımı yapmamış ve İsraililerin seçilmiş oldukları övünmesine sürekli karşı çıkmış, insanların ancak çok az bir kısmının gerçek bilgiye kavuşarak kurtulacaklarını geriye kalan tamamına yakın kısmının sonsuz ölümle karşılaşacaklarını savunmuştur. Yasaya harfiyen bağlı kalan ve kutsal metinler içinde bilgiye ulaşmak isteyen İsraililerin, kurtuluşa eremeyeceklerini ve gerçek tanrıyı göremeyeceklerini vurgulayan Pavlus; kurtuluşu İsa'da (tanrıda)

arayanlara tanrı sırrının ruhani olarak bildirildiğini ancak rahmeti kutsal metinlerde görmek isteyen İsraililer gibi dışarıda kalmışlara da meseller (benzetmeler) aracılığıyla anlatıldığını belirtir.

1. Bilgi ve Aklın Tek Kaynağı Olarak Ruhsal-Gerçek Tanrı

Ruhsal gerçekler veya tanrısal bilgi, yazılı olarak ifade edilemez, yalnızca, bire bir girilen gerçek Tanrı'yla iletişimde sözlü olarak aktarılır içeriğindeki gnostik tutumun Hıristiyanlık karşıtı açıklaması; kutsal metinler ruhani olmadığı gibi gerçek Tanrı'ya da ait değildir şeklinde özetlenebilir. Gnostiklerin yazılı metinlerin tümünü, kendini övmek ve öne çıkartmak için yerin tanrılarının veya platonistlerin ifadesiyle tanrı benzerlerinin bildirdiği geçmişten gelen yalanları olarak değerlendirmesi; Pavlus'un mektuplarına, *“gerçi olgun olanlar arasında bilgece sözler söylüyoruz, ama bu bilgelik ne şimdiki çağın ne de bu çağın gelip geçici önderlerinin bilgeliğidir, biz Tanrı'nın gizli saklı kalmış bilgeliğinden söz ediyoruz, Tanrı'nın zamanın başlangıcından önce bizim yüceliğimiz için belirlediği bu bilgeliği bu çağın önderlerinden hiç biri anlamadı, Tanrı bunları bize Rub aracılığıyla açıkladı, Rub her şeyi Tanrı'nın derin düşüncelerini bile araştırır, insanın düşüncelerini insanın içinde olan kendi rubundan başka kim bilebilir, bunun gibi Tanrı'nın düşüncelerini de Tanrı'nın Rubundan başkası bilemez, Rub'a uyanlara ruhsal gerçekleri açıklarken Tanrı'nın lütfettiklerini insan bilgeliğinin öğrettiği sözlerle değil Rub'un öğrettiği sözlerle bildiririz”* (1. Korintlilere 2: 6-12) ifadeleriyle yansır. Şu halde Pavlus, edindiği ve aktardığı hiç bir bilgiyi, Yahve'ye (Demiurge'ye) isnat ettiği kutsal metinlerden elde etmemiş; ruhsal olarak tapınarak ve gizemli bir şekilde fakat doğrudan tanrı (İsa) ile konuşması sonrasında kavuşmuş, edindiği gibi de gizemli bir şekilde fakat sözlü olarak aktarmıştır.

Herkes Eski Ahit'i okuyabilir ve bunları söyleyenin gerçek Tanrı olduğunu sanarak kurtuluşunu yazılı satırlar içinde arayabilir. Oysa Pavlus'a göre, ruhtan yaratılmayan ve ruhsal olarak da tapınmayan hiç kimse, gerçeğin açıklandığı ve bilginin aktarıldığı gizemli tanrıyla içinde karşılaşamaz. Bilgiye gizemli bir şekilde erişmeye, çok az miktardaki bir grup insanın dışında hiç kimsenin gücünün yetmeyeceğini belirten Pavlus, bu nedenle, herkesi kendi ruhani bilgisiyle paydaş olmaya çağırılmaktadır. Bilgi paydaşı olmayı doğrudan doğruya kutsal ruhla

paydaş olmak olarak algılayan Pavlus, bu bilgiyi İsa'dan (doğrudan baba'dan değil) aldığı için, İsa'yla da veya Mesih'in kaniyla da paydaş olunacağını öne sürmüştür. Şu halde, bilgi, Pavlus'a göre, ne kâğıt üzerinde simgesel veya açık olarak bildirilir ve ne de doğada saklı bir haldedir. Bu nedenle, Pavlus'a göre, bilgiye ulaşmak için okumak ya da araştırma yapmak gereksiz olduğu gibi, gözlem ve deneylerde bulunmanın da bir yararı yoktur. Okumak ya da araştırmak yerine ruhsal olarak tanrıya (İsa'ya) tapmak, deney ve ölçmek yerine tanrıyı kendi içinde aramak, akli kullanarak yorum yapmak yerine de içinde karşılaştığı bu tanrıyla sohbe dalmak gerektiğini ima eden Pavlus; bilgiye kişinin içindeki tanrı sayesinde ulaşılacağı içeriğindeki gnostikizmin ilk temsilcisi olmuştur. Ancak hiç kimsenin veya kendisi gibi elçi olanların dışında hiç kimsenin gerçeğe = bilgiye = tanrıya ulaşamayacağından emin olduğu için Pavlus, akılsızlıkla ve bilgisizlikle itham ettiği zamanının bütün kendini bilgili sanan kişilere karşı ruhen sorumlu hissetmektedir. (Romalılara 1: 14) Bütün yazdıklarında olduğu gibi burada da simgesel bir üslup kullanan Pavlus'un, bilgelere ya da akılsızlardan kimi kast ettiğini çıkarabilmek için bütün yazdıklarını dikkatle irdelemek gerekir.

Kendi bilgisini dolayısıyla "ruhsal gerçeği ya da sözel tanrısal vahiy, Yunanlı olanlara da olmayanlara karşı da bir açıklama sorumluluğum vardır" derken Pavlus; bundan hemen sonra, bilgelere ve akılsızlara diye açıklamasına devam ederek, bilge oldukları için Yunanlılara ruhani bilgilerin fakat ahmaklara da doğal bilgilerin verilmesi gerektiğine hükmetmiştir. Burada da İsa'nın yolundan yürüdüğünü belirten Pavlus, böylece, ruhtan doğanlara gerçeği doğrudan aktararak bedenden doğanlara da meseller yoluyla simgeleştirdiğini (Matta 13: 10-13; Markos 4:1-20; Luka 8:4-15) belirten İsa'yı mektuplarına uyarlamıştır. Öyleyse, ahmak olan veya bedenden doğan kimlerdir sorusuna, Pavlus, platonistler ve gnostikler gibi bunlar alt ilahlar veya tanrı benzerleri tarafından yaratılmış insanlardır diye açıkça demez de, daha dolaylı bir ifade kullanır, babaya ve oğluna tapmayanlardır der. Böylece Platon'dan beri akılsızlıkla damgalanan ve özellikle gnostikler tarafından cahiller denilerek aşağılanan, gerçek Tanrı'ya tapmayan veya babayı henüz fark edememiş ya da açıkça reddeden kimselerin ahmaklığı

ithamına Pavlus de katılmaktadır. Nitekim antik çağda Heracleon, Ptolemy vs., gibi tanrısal ruhun insan bedenine girmesi temelindeki putperest ideolojiyi benimseyen daha pek çok filozofun, Demiurge ve Yahve gibi yerin tanrı benzerlerine tapınan herkesi akılsız ya da cahil olarak gördüğü gibi; Pavlus da, akılsızlığı veya ahmaklığı, içindeki tanrıyı fark edemeyen dolayısıyla ruhsal tapınma sonrasında bilgiye (gerçek tanrıya) yönelememiş kimseler için kullanmıştır. İlk gnostiklerden olması muhtemel Pavlus'u örnek alan bazı gnostikler, Pavlus'un bu yorumlarını kendi görüşlerine uyarlamış, şeytanın yolundan gidenleri veya doğrudan Musa'nın tanrısı Yahve'ye tapanları ahmaklıkla itham etmiştir.

İlk gnostiklerden olması kuvvetle muhtemel olan Pavlus; akılsızlar veya körler kimlerdir, neden cahildirler gibi pek çok konuda yazdıklarıyla gnostiklere ilham vermiş, üstü kapalı yazdıklarıyla gnostiklerin bakış açılarını yansıtmıştır. Tanrı her şeyi gözler önüne serdiği için, körlerin ve cahillerin hiç bir özürleri yoktur (Romalılara 1: 19-20) diyen Pavlus; bu sözleriyle de, hem görüşlerinin gnostik içeriğini sergilemiş ve hem de gnostiklere ilham vermiştir. Mektuptaki bu ifadeler dikkatle incelendiğinde gözle görünen bu dünyanın veya fark edilen bu kâinatın, gerçekte, görünmeyen o gerçek Tanrı'nın görünümlerinden bir görünüm olduğunu kavrayan inançlı bir kimsenin eğiliminin tanımlandığı, hemen anlaşılmaktadır. Oysa yerde ismi bilinen Tanrı benzerlerine tapınarak gerçeğin fark edilmesine açıkça engel olan bu insanlar, bu kâinata yansıyan fakat görünmeyen o gerçek Tanrı'ya ait her ne varsa her şeyi açıkça görmek ve eşyanın yapısındaki (ötesindeki) bu ruhani âlemi tanıtmak yerine buna engel olmaktadırlar. Bu yüzden, körler ve akılsızlar, sağır ve cahiller, bağlandıkları bu yasa tanrısının (Yahve/Demiurge) gazabına uğrayacaklardır. Buradaki körlük gerçek Tanrı'yı görmemekle, sağırılık gerçeği duymamakla, akılsızlık da gerçek Tanrı'ya ait her şey kâinatta açıkça sergilendiği halde bunu fark edememekle sembolize edilmiştir. Yoksa Demiurge ya da Yahve gibi tanrı benzerlerine tapanların, Musa gibi nebilerin sözlerine bağlananların; bedensel körlükleri veya sağırılıkları yoktur, kendilerini akılsız ya da bilgisiz de görmemektedir.

Yalancı ilahlara taptıkları için ve Tanrı benzeri bu alt ilahların

elçilerine bağlandıkları için, körlükle ve sağlıkla nitelendirilen bu insanlar; yaşanan bu kâinatda her ne varsa, aslında, görünmeyen tanrının yaşadığı o ruhani âlemin bir yansıması olduğunu, bu âlemde dokunulan her şeyin gelip geçici ancak tanrısal diyarda kalıcı olduğunu, kabul edememekte veya anlayamamaktadır. Pavlus burada durmakta ve daha ileri gitmemektedir. Daha ileri gidenler platonistler ve gnostikler olmuştur. Körlük ve akılsızlar, kendilerini de yaratan bu dünyanın tanrılarına veya Tanrı benzerlerine tapmaktadırlar. Gnostikizmin iman temellerinden belki de en önemlisi, görünen ve gerçek olan ayrımıdır. Görünen ve hissedilen, gelip geçici ve aldatıcı olurken; görünmeyen kalıcı, gerçek ve mükemmel olmaktadır. Görünen İsa vardır, gösterilen bu İsa çarmıhta acı çeker ve ölür. Bir de kendi acısına tanık olan, yani uzaktan bir yerde olup biten her şeyi seyreden İsa vardır, bu İsa dünyevi değil ruhsaldır. Aynı şekilde, yeryüzünde adı duyularak ilah olarak tapılan her ne kadar tanrı varsa, bunların hepsi gerçek Tanrı'nın birer benzeri veya kopyalarıdır. Tanrı benzerlerini babanın görünümüleri olarak tanımlayan gnostikler, gerçek Tanrı'ya ait aklın Demiurge'yi yarattığına; daha sonra da Demiurge'nin yukarıda görünmeyen her şeyi örnek alarak hissedilen ve yok oluş sürecinde olan bu maddesel kâinatı yarattığına iman etmişlerdir.

Pavlus'un sözlerinin altında saklanan platonik/gnostik görüşe göre, Tanrı aklının yarattığı bu tanrı benzerleri ya da sahte ilahlar (aionlar) dahi, tek Tanrı'nın gerçekliğini ve kutsallığını tanırken; bu yalancı tanrılara tapan ve bunların nebilerinin bildirdiklerine bağlanan insanlar o gerçek tanrıyı tanımadılar. Gerçek tanrıyı bırakıp sahte tanrılara tapan bu insanların, düşünceleriyle budalalığa düştüklerini, anlayışsız yüreklerini karanlıkların bürüdüğünü belirten (Romalılara 1: 21-22) Pavlus; bu nedenle, Tanrı'yla ilgili gerçeğin yerine yalanı koyduklarını, böylece akılsızlığa düştüklerini öne sürmüştür. Körlüklerin sağlıkların ve de akılsızların taptığı bu tanrı benzerlerini yaratan da gerçek Tanrı'dır diye platonik/gnostik bir ifadeyi kesinlikle kullanmasa dahi Pavlus; Demiurge'yi (dolayısıyla bu yaratıcı-usta tanrının İsrail'deki versiyonu olan Yahve'yi) yaratan tanrı aklıdır içeriğinde gnostiklere özgü düalist tanrı imanını, 'yaradanın yerine yaratığa tapıp kulluk ettiriler' (Romalılara 1: 25) diyerek, gizliden de olsa kutsamıştır. Böylece,

maddiyat âleminin yaratıcısı alt ilahların veya bütün kötülükleri yeryüzüne hâkim kılan tanrı benzerlerinin gerçek tanrı tarafından yaratıldığına inanan paganların (putperestlerin) yaratılış ideolojisini benimsemiş olan Pavlus; açıktan putlara tapmayın derken bile, onları yaratanın gerçek Tanrı olduğuna dair gizli bir iman beslemiştir. Gerçek olan Tanrı'nın, bedenden doğmuş insanları da yaratan ve put içindeki ruh olarak tapılan bu alt ilahları yaratması, aslında, bu ruhların (yaratıcı güçlerin) tanrısal birer güç olduklarının kabulü sonucunu doğurmuştur. Bu nedenle, putperest ideolojilerin felsefesini oluşturan, *'kutsal canlıları yaratan da O (tanrı) olmuştur, ama ölümlü canlıları yaratma işini kendi öz çocuklarına bırakmıştır; onlar Tanrı'yı örnek aldılar, rubun ölümsüz ilkesini alınca da rubun etrafında sonradan ölümlü bir ten vücuda getirdiler, onu taşıyan diye de bütün vücudu verdiler; sonra bu vücuda, ayrıca başka bir ruh, kendisinde korkunç kaçınılmaz tutkular taşıyan ölümlü bir ruh daba vücuda getirdiler'* (Platon, 1997; 98) ifadesindeki, gnostik gerçek tanrı-yaratıcı tanrılar anlamındaki düalist tanrı inancını, Pavlus kabul etmiş görünmektedir.

Pavlus'un bu platonist yorumu aksettiren açıklaması ışığında, gnostikler de, Yuhanna İncili'nin ilk sözlerine (1: 1-3) bağlanan günümüz Hristiyanlarını gerçek Tanrı'ya değil de Demiurge'ye tapmakla itham etmişlerdir. Günümüz Hristiyanlarının tamamının ruhsal olarak tapınmadığını, kitapta yazılı söze (logos) bağlandıklarını öne süren gnostikler; Pavlus'un bu sözlerinden de aldıkları destekle, tanrısal vahyin bir görünümü veya aracı olsa da yazılı her sözün Demiurge tarafından bildirilmiş olduğuna iman ettiklerinden, Hristiyanların gerçek Tanrı'ya tapmadığını öne sürmüşlerdir. Tanrı'yı içte aramak ve ruhsal olarak taparak Tanrı'ya ulaşmak yerine, kâğıt üzerinde yazılı olanları tekrarlamış olmakla veya yeniden diriliş ümidini sözcüklerde aramakla, zamanının Hristiyanlarını Tanrı gerçeğini çarpıtmakla suçlamış olan gnostikler; Tanrı bilgisini kutsal metinle sınırlayan ve sona erdiren kilise otoritesini de, Tanrı'nın asli varlığının bir ifadesi olarak gördükleri gerçek bilgiyi (gnosis) yalanla değiştirmekle itham etmişlerdir. Temel iddiaları olan, kişisel olarak kendi içindeki bu gerçek tanrıya ulaşmak için ruhsal olarak tapınan herkesin, Tanrı'ya dolayısıyla bitmez tükenmez tanrı bilgisine ulaşabileceğini savundukları için; gnos-

tikler, Hristiyanların kendilerini kutsal metinlerle sınırlandırmalarını, şeytanın bir oyunu olarak görmüşlerdir.

2. Gerçek Bilginin Ruhsallığı ve Demiurgik Bilginin Değersizliği

Tanrı benzerleri tarafından yaratılmış bedenden yaratılmışlardan biri olarak gördüğü kendisinin kurtulması için, tanrı gücünün kendisi olarak tanıttığı sözün bilgeliğinin, İsa'yı tanrı olarak tanımayıp başka tanrıların peşinde gidenlerin mahvına yol açacağını belirten (1. Korintliler 1: 18) Pavlus; insan düşüncesinin ya da felsefenin yolunda gidenlerin, yani bedenden yaratılmışların, tanrı sözü karşısındaki akılsızlığına ve budalalığına dikkatleri çekerken; İsa'nın öldürüldüğü çarmıhın, insan düşüncesinin ve dünyevi aklın (= sophia) düşmesiyle ve sonradan da tanrı sözü gücüne ulaşip tanrısal aklın (= sophia) tekrar fakat daha yüce bir konuma geçmesiyle sonuçlandığını savunmuştur. Özellikle de, *“o halde bilge kişi nerede, din bilgini nerede, bu çağın hünerli tartışmacısı nerede, tanrı dünya bilgeliğinin saçma olduğunu göstermedi mi”* (1. Korintliler 1: 20) ifadesiyle, Pavlus, insan düşüncesini aşağılamakta ve insan sözü olarak gördüğü filozofların görüşlerini de tutarsızlıkla suçlamaktadır. Tıpkı tüm gnostikler gibi, Yahve'nin Eski Ahit'ini, ruhsal ve uhrevi olan tanrı sözünün bozulmuş fiziksel kopyası olarak görse de; Pavlus, kendi düşüncesine uyumlu olanları 'şöyle yazılmıştır' ya da 'yazılmış olduğu gibi' başlığıyla seçip alıntısını yaparak, Eski Ahit'i de tanrısı Yahve'yi de onayladığı kanısını uyandırmıştır. Gnostikler arasında ise, Pavlus, Eski Ahit içinde bazı cümlelerin bozulmadığı, gerçek tanrı izlenimini uyandırmak için hilekar Yahve'nin bilerek çarpıtmadığı duygusunu hâkim kılmıştır. Böylece, İsraililerin kutsal metinlerini kendi görüşü doğrultusunda kaynak olarak kullanan Pavlus, *“nitekim şöyle yazılmıştır: bilgelerin bilgeliğini yok edeceğim, zekilerin zekâsını boşa çıkaracağım”* (1. Korintliler 1: 19) ifadesiyle; ruhtan yaratılmış ve ruhsal olarak da tanrıya tapınanlar arasında insan düşüncesini dile getiren bilge kişilerin olmadığını açıklıkla belirtmiştir. Gnostik bir açılımla diyebiliriz ki, insan düşüncesini doğrudan demiurgik/yahveist kaynağa (Eski Ahit'e) bağladığı ve bedenden yaratılmışların bir niteliği olarak gördüğü için, Pavlus; felsefe ve dünyasal-cisimsel bilgiyi saçmalıklarla nitelendirirken, ruhsal olan tanrı sözünü de tıpkı ruh gibi kalıcı ve

değişmez bir gerçek olarak tanıtırken dahi, platonik felsefeyi dile getirdiğinin farkına varamamış veya bu uyarlayıcı dehasını maharetle gizlemiştir.

Platonik/gnostik içerikle, tanrının (İsa'nın) çarmıhta öldürülmesini bir aptallık olarak gören bedenden yaratılmışların kendilerinin ve düşüncelerinin aptallık olduğunu açıklayan Pavlus; *"tanrıyla ilgili gerçeğin yerine yalanı koydular, yaradann yerine yaratığa tapıp kulluk ettiler"* (Romalılara 1: 25) ifadesiyle Pavlus; Yahve/Demiurge'nin teslim olarak nasıl bir budalalığa düştüklerini anlatmak istemiştir. İnsan sözü ne kadar bilgece ve mükemmellik içinde görünürse görünsün, sonuçta bedensel olduğu ve kökeninde tanrı benzerlerinin (Yahve, Demiurge vs., gibi) iradesini yansıttığı için, sağlam ve mükemmel görünürlüğünün gelip geçici olduğu iddiasında bulunan Pavlus; geçmişin bilgilerinden kim bilgeliğini devam ettiriyor anlamındaki sorusuyla (1. Korintliler 1: 20), gerçeğin ve doğrunun olduğu kadar bilgeliğin ve aklın da tanrı sözünde saklı olduğunu savunmuştur. Tanrı benzerlerine ait kılınarak bütün insan düşüncelerinin aşağılanması, gelip geçici görülerek felsefenin reddedilmesine rağmen, Pavlus'un, *"tanrının saçmalığı insan bilgeliğinden daha üstün, Tanrı'nın zayıflığı insan gücünden daha güçlüdür"* (1. Korintliler 1: 25) ifadesi, dünyasal-cisimsel demiurgik kökenli insan düşünceleri ile ruhsal dolayısıyla kalıcı ve değişmez nitelikli tanrı sözü arasında bir bağın kurulabileceği ihtimalini doğurmuştur. Diğer bir deyişle, Pavlus'un kendi algılamasına ve mantığına göre; tanrı bedenden yaratılmışlara kendi budalaca sınırları içinde sözlerini ulaştırarak yani onların seviyelerine inerek saçmalıkta bulunurken dahi, kozmos aklı (= cisimsel sophia) sınırlarına giren bu tanrı sözü (ya da saçmalığı) yine de insan bilgeliğinin üzerine çıkmaktadır.

Bu görüşünde bile platonik/gnostik felsefeyi yansıttığını ustalıkla saklamış olan Pavlus, *"mademki dünya Tanrı'nın bilgeliğine göre Tanrı'yı kendi bilgeliğiyle tanımadı, Tanrı, iman edenleri, saçma sayılan bildiriyi kurtarmaya razı oldu"* (1. Korintlilere 1: 21) ifadesiyle, bedenden yaratılmışlara kendi saçmalıkları düzeyinde söz ederek, tanrı saçmalığının dahi insan bilgeliğinin üzerinde olduğunu vurgulamak istemiştir. Genellikle tanrı sözü de dese, bu sözlerin tamamı, kendi cümleleri ve kendi düşünceleridir, daha açık bir deyimle kendi platonik mantığının

ve gnostik muhakemesinin bir ürünüdür. Biz burada, Pavlus'un yazdıklarının tek bir kelimesinin dahi tanrıya ya da yaratana ait olmadığı düşüncesindeyiz. Ne kadar aşağılasa ve sözlerinden de dışlasa dahi Pavlus, felsefenin tesirinde kalmış bir ilahiyatçıdır. Platonik/gnostik felsefeye bağlanarak veya gelişmesine doğrudan katkı sağlayarak, insanların tanrı benzerleri tarafından yaratıldığı içeriğindeki putperest ideolojiyi Hıristiyanlığa uyarlamıştır. Bedenden doğmuşlar arasında kendisinin bulunduğu Yahve yaratığı İsraililer ile Demiurge yaratığı Yunanlılar arasındaki farkı *'Yahudiler doğüstü belirtiler ister, Grekler ise bilgelik ararlar'* (1. Korintliler 1: 22) ifadesiyle dile getiren Pavlus'a göre, Yunanlılar akli (sophia) aradıkları veya ölçü aldıkları için İsraililere kıyasla seçilmiş (ruhsal) olmaya daha fazla adaydırlar. Tüm insanlar gibi İsrailiyi de Yunanlıyı da, ne olursa olsun çağrılmışlar sınıfına alan Pavlus, *"biz çarmıha gerilmiş olan Mesih'i tanıtıyoruz, Yahudiler bunu bir yüzkarası diğer uluslar da saçmalık sayarlar; oysa Mesih çağrılmış olanlar için, ister Yahudi ister Grek olsunlar, Tanrı'nın gücü ve Tanrı'nın bilgeliğidir; çünkü Tanrı'nın saçmalığı insan bilgeliğinden daha üstün, Tanrı'nın zayıflığı insan gücünden daha güçlüdür"* (1. Korintliler 1: 23) ifadesiyle, bedenden yaratılmış ve öyle kalmaya istekli İsraililerin İsa'nın çarmıha gerilmesini tanrının gücü olarak algılamak, ruhani olmaya yaklaşan Yunanlıların ise bundan tanrının bilgeliği sonucunu çıkarırlar, yorumunda bulunmaktadır.

Tanrı'nın gücünü bedenden doğanlara yönelik kılıp Tanrı'nın bilgeliğini de ruhsallara özgü saymasıyla, Pavlus, yine gnostik felsefenin tesirinde kaldığını kanıtlamaktadır. Zira burada açıkça ifade etmese dahi, Pavlus, bilginin tanrı olduğu veya doğrudan tanrıdan elde edilebileceği imasında bulunmaktadır. Kaldı ki, bedenden yaratılmışlar ile ruhtan doğmuşlar ayırımının düşünce itibarıyla kökenine incek olursak, yine platonik/gnostik felsefeyle karşılaşırız. Platon'a göre, tanrı önce ilkleri ruhtan yaratmış ve fiziksel-bedensel varlıkları yaratma işini de öz çocuklarına bırakmış, sonradan tanrı benzerleri de bu ilk ruhani örneği esas alarak kopya fiziksel-bedensel varlıkları (insan dahil) yaratmışlardır. İnsanların tamamının tanrı benzerleri tarafından bedenden yaratılmış olduğu, dolayısıyla da hepsinin tanrı bilgisinden (tanrıdan) yoksun kalacağı, yalnızca İsa'nın da aralarında bulunduğu ruhtan

doğanların gnosise = tanrıya = kurtuluşa erişeceği görüşünü savunan gnostiklerin aksine; Pavlus, gerçek tanrı ve oğlu tarafından bütün insanların çağrılmış olduğunu, çağrılan bedenden yaratılmış bu insanlardan ancak çok azının davete katılacağını, bedenden yaratılmışlığın bilgiye = tanrıya (fakat gerçek tanrıya değil de tanrının ruhunu taşıyan İsa'ya) erişmeye engel bir hal olmadığını, İsa tarafından çağrıldığı halde İsa'ya iman etmeyen bedenden yaratılmışlar arasında öne çıkan bilge olanların övüldüğü insan düşüncesinin de saçmalık olduğunu öne sürmüştür.

Herkesin çağrıldığını ancak sadece içlerindeki akıllı olanların İsa'nın çağrısını kabul ettiğini vurgulayan Pavlus, *“kardeşlerim, aldığımız çağrıyı düşünün; çoğunuz insan ölçülerine göre bilge, güçlü ya da soylu kişiler değildiniz; ama Tanrı, bilgeleri utandırmak için dünyanın saçma saydıklarını, güçlüleri utandırmak için de dünyanın zayıf saydıklarını seçti; Tanrı, dünyanın önemli gördüklerini hiçe indirmek için, dünyanın önemsiz, soysuz ve değersiz gördüklerini seçti; öyle ki, Tanrı'nın önünde hiç bir insan övünmesin”* (1. Korintliler 1: 26-29) ifadesiyle, bedene göre yaratılan ve insanlar arasında da bilge-güçlü-soylu olmayan kimseleri tanrının seçtiğini belirtmiştir. Böylece tanrının, ahmak görünüp de çağrıya uyarak bilge haline gelen, güçsüz yani demiurgik güçlere bağlanmış biri olup da bunlardan kurtularak güç kazanan, bedene göre yaratılmış olduğu halde seçilmişlerin arasına katılarak soylu kılınan insanları (platonik/gnostik felsefeye göre tanrı benzerlerinin yarattığı bu kişileri) seçtiğini belirten Pavlus; insanlar arasında zayıf ve bilgisiz görünen bu azınlık seçilmiş insanların, bedensellikten ruhsallığa geçişle birlikte, nasıl güçlü ve onurlu, bilge ve akıllı kimseler haline geldiklerini vurgulayarak, gnostiklerin Philip ve Thomas İncilindeki ifadelere dahi ilham kaynağı olmuştur. Nitekim, Philip İncilindeki *“Cebalet, kötülüğün annesidir. Cebalet, köleliktir. Gerçek, cebalet gibidir; gizli kaldıkça kendi başına kalır ama açığa çıktıkça, tanındıkça, şükredildikçe cebaletten ve hatadan daba kuvvetlidir. Özgürlük sunar. Gerçeği bilirsek içimizdeki gerçeğin meyvelerini buluruz. Zamânımızda yaratılışın nedenleri ortadadır. Saygı duyulan güçlüler büyük insanlardır. Ve küçük görülen zayıflar pek tanınmazlar deriz. Gerçeğin kanıtlarını kıyasla: Gizli şeyler kuvvetlidir ve saygı görürlerken onlar zayıftır ve küçük görülür.”* (Mercan, 2007; 39) ifadeler; ve, Thomas İncilindeki *“İsa dedi;*

Ben, her şeyim. Her şey benden çıktı. Bir parça odunu yar, ben oradayım. Bir taşı kaldır ve beni orada bulacaksınız. Bana yakın olan ateşe yakındır. Suretler insana gösterildi, fakat içlerindeki ışık babanın ışığının suretinde gizlendi. O kendini gösterecek, fakat sureti ışığıyla gizlenecek.” (Thomas İncili 19: 22-27) ifadelerle; içlerindeki gerçeğe = bilgiye = tanrıya ulaşmak için çaba gösteren kimseler ne kadar zayıf görünse ve çevresindeki bedenseller tarafından ne kadar hor görülse de, gerçekte onurlu ve güçlü oldukları anlatılmak istenmiştir. Yine Gnostiklerin Hakikat İncil’indeki, ‘*kendisini akıllı görenlere yaklaşanlar ve smayanlar, düştükleri boşluktan mahcup olurlar; gerçek bilgiye sahip olamadıkları için ondan nefret ettiler*’ (Grobel, 1960; 41) ifadesi, bilgi, onur, güç ve akıl arasında bir bağlantı kurmaktadır. Zayıf-güçlü, akılsız-akıllı, bilgisiz-bilgili vs., gibi zıtlık bildiren kavramlar gnostikizmin insan ayrımcılığını aksettiren ölçütler olduğu için; bedene göre bilgisiz-güçsüz-onursuz olarak yaratılmış insanların tanrı tarafından seçilerek ruhsal yaşama katılmalarıyla bilgili-güçlü-onurlu bir hale geldiklerini belirten Pavlus, kendi çapında da olsa, gnostikizmin kavramsal dokusunu oluşturmuştur denilebilir. Hiç bir bilgiye sahip değilken ve çevresindeki bedenden yaratılmış diğer insanlar tarafından da aşağılanıp dururken, tanrı tarafından seçilerek ruhsal kılınan ve bir anda gerçeğin bilgisiyle donatılan bu bir kaç kişinin bilgeliğinin ve güçlülüğünün tanrıdan (İsa’dan) geldiğini vurgulamak için Pavlus, övünen rab (İsa) ile övünsün (1. Korintliler 1: 31) demektedir. Başlangıçta bedenden yaratılmış bütün insanlar gibi tanrı ölçüğünde güçsüz-bilgisiz-onursuz bir haldeyken, tanrının aşağılanan bu bir kaç kişiyi seçip onları tek tek gerçeğe ve bilgiye ulaştırmasıyla bilgelerin ve güçlülerin üzerine çıkan bir soyluluğa kavuştuklarını vurgulayan Pavlus; “*siz Tanrı sayesinde Mesih İsa’dasınız; O bizim için Tanrısal bilgelik, doğruluk, kutsallık ve kurtuluş oldu*” (1. Korintliler 1: 30) ifadesiyle, bunun içlerindeki tanrı sayesinde gerçekleştiğini savunmuştur.

Tanrı benzerleri tarafından yaratılmış ve bir kısmı da demiurgik güçlerle donatılarak kibirlenen bu bedenden yaratılmış bütün insanları aşağılamak gayesiyle, Tanrı’nın güçsüzleri ve bilgisizleri ruhsal olarak seçtiğini (1. Korintliler 1: 29) savunan Pavlus’a göre; böylece İsa ve baba karşısında bilgisiyle-gücüyle-soyuyla övünen herkesin gururunu Tanrı boşa çıkartmıştır. Ayrıca bilgisizleri bilgili, güçsüzleri güçlü ve

değersizleri de soylu yaparak Tanrı; insan düşüncesiyle donatılmış bilgelerin, demiurgik güçleri kullanan güçlülerin, bedensel soylarıyla övünen asillerin gururunu kırmıştır. Aşağılananların Tanrı tarafından ruhani olarak seçilmişliğiyle bilginin olduğu kadar imanın da doğrudan Tanrı'dan geldiği ve ne kadar gayretli ve istekli de olsa seçilen kimsenin bu seçilmişliğindeki kendi kişisel payının hiç olmadığı tarzındaki gnostik kaderciliği, Pavlus, bu mektubunda (1. Korintliler 1: 26-31) yansıtmıştır. Övünen rab ile övünsün ifadesiyle, Pavlus, doğrudan bedenden yaratılmışlar içinde seçilme arzusuyla yanıp tutuşanlar için söylemiştir. Bu sözleriyle, bilgisiyle ya da gücüyle övünen, soyuyla veya evladıyla sevinen hiç kimsenin ruhani olamayacağı ve Tanrı tarafından da seçilemeyeceği mesajını veren Pavlus; bilgisiyle-soyuyla-gücüyle övünmeyi, övündüğü şeyleri borçlu olduğu demiurgik tanrılara şükretmekle bir tutan gnostiklere de ilham kaynağı olmuştur.

Bedenden yaratılmış hiç kimsenin bu İsrail soyunun babası İbrahim dahi olsa, kendi kişisel gayretiyle veya öğrendiği bilgisiyle seçilmişliğe hak kazanmadığını ısrarla vurgulayan (Romalılara 4: 1-8) Pavlus; *“Kardeşler, yanımıza gelip Tanrı'yla ilgili bildiriği size duyurduğum zaman, etkileyici sözlerle ya da üstün bir bilgelikle gelmedim”* (1. Korintliler 2: 1) ifadesiyle, insan düşüncesine sahip olmadığını ve filozofluk da yapmadığını belirtmek istemiştir. Duyurduğu daha uygun bir ifadeyle de açığa vurduğu bilginin = gerçeğin doğrudan tanrıya (babaya = İsa'ya) ait olduğunu; kendisinin de okuyup öğrenerek değil de, iman edip İsa'ya taparak bu bilgiye ulaştığını vurgulamak gayesiyle Pavlus; *“aranızdayken İsa Mesih'ten ve O'nun çarmıba gerilmiş olmasından başka bir şey bilmemeye kararlıydım”* (1. Korintliler 2: 2) diyerek; kendisini de bedenden yaratılmış fakat ruhen seçilmiş bu bir kaç kişinin arasına katmıştır. İnsan düşüncesini saçmalık olarak aşağılayan, filozofları ve görüşlerini gelip geçici yargısıyla değersiz kılan Pavlus; kendi bedenden yaratılmışlığını ve aslen bilgisizliğini sergilemek dolayısıyla da bir filozof olmadığını kanıtlayabilmek için, *‘ben size zayıflık ve korku içinde geldim, nasıl da titriyordum’* (1. Korintliler 2: 3) demiştir. Bu ifadeyle Pavlus, sorulacak soruların yanıtlarını bilemeyeceği ya da daha doğrusu kendisine bildirilemeyeceği endişesini taşıyarak, sorular kadar cevapların da kendisine ait olmadığı izlenimini uyandırmak istemiştir. Zira Pavlus'a göre, kendisi

hâlâ bilgisizdir, neyin sorulup nasıl cevaplandırılması hakkında talimsizdir, İsa'nın elçisi olduğu için İsa'nın sözü dışında konuşmayı bilgisizlik hatta küfür saymaktadır, kendisi değil içindeki İsa'nın ruhu konuşmaktadır vs., Bilgiyi İsa'dan alan Pavlus, böylece günaha köle olmaktan kurtulmakta ya da ruhunu bilgi sayesinde özgür kılmakta olduğunu öne sürmüş olmasıyla, tanrının çocuklarının öğretmeni olarak İsa'nın öncülüğünü tanıyan gnostiklerin pleromik aile anlayışıyla uyumlu olmuştur. Oysa pleromik yani ruhsal-ışksal bir aile kuran bazı gnostikler, oğlu baba ile bir tutmasına ve İsa'yı da diğer oğullar içinde öne çıkartmasına rağmen, babanın tek oğlu olmadığı ya da her insanda gerçek tanrıdan bir pay (ruh) olduğu inancıyla Hıristiyanlardan ayrılmaktadır.

Gnostik felsefeyi² İsa'ya uyarladığını ustalıkla gizlemiş olsa da, her konuşmasında içindeki İsa'nın sözlerini duyurduğunu belirten Pavlus; “sözüm ve bildirim, insan bilgeliğinin ikna edici sözlerine değil, Ruh'un kanıtlayıcı gücüne dayanıyordu” (1. Korintliler 2: 4) ifadesiyle, ruhani mesaj

² “Baba'nın Logos'un manevi oluşumu ile eş zamanlı olan Gnosis'i yalnızca hakiki pleromaya, ancak onun dışından bir varlık yoluyla ulaşılabilir; bu nedenledir ki Kutsal Ruh, İsa'nın üzerine onu yağlamak ve kutsamak için otuzuncu doğum gününde gökten inecektir. İsa'nın görevi, aeonları öğretmektir. 'Onların birlikteliğinin mahiyeti gereği, doğurulan olarak doğurulmamış bir'i anlayamadılar. Ve o, onların aralarında Baba'nın bilgisini ilan etti ki baba ne anlaşılabilir ne de kavranabilir, o ne görülebilir ne de duyulabilir, ancak o biricik doğurulmuş olan vasıtasıyla bilinebilir. Ve diğerlerinin ebediyetlerinin sebebi aslında Baba'nın kavranamaz olmasıdır. Ve onların mensheleri ve yaratılmalarının sebebi onda kavranabilir olandır ki O da Oğul'dur.' Oğul, bütün aeonların bilgisine sahip olandır. 'Yanlışlama olmaksızın, o bütün isimlere sahiptir. Ve o kelimenin tam anlamıyla biricik ilktir ve Baba'nın gözbebeği insandır. Şekilsizliğin şekli, O benim bedensizliğin bedeni, görünmezliğin yüzü, sözle anlatılmazın kelimesi, tasavvur edilemez aklı, ondan fışkıran kaynak, ekilenlerin kökü olarak adlandırdığımdır.' İsa'yı, insanoğlunu kurtarmak için yeryüzüne gönderilmiş olan Baba'nın aklı olarak kabul etmektedir. Kurtarıcı bu dünyaya, Arkonların haberi olmadan, seçilmiş olan Petrus'a ve diğer havarilere Gnosis'i getirmek için gelmişti. Gnostik tanrının bir görevi de, ışığın oğullarına bu aeonun sonunu açıklamaktır. Onlar ölümden sonra karşılına çıkan her gücün önünde okumaya mecbur oldukları bir formüle sahiptirlere: 'Ben ezeli Baba'nın bir oğluyum ve şimdi ezeli babanın içinde bir oğul'. Yarı-tanrının etrafındakiler, bunu duyduklarında oldukça kafaları karışmış bir hale gelirler. Ancak o, kendi zincirini, ruhunu bir kenara bıraktıktan sonra, kendisine doğru ilerler. Gnostığın gururlu kendinin farkındalığı, Arkonların gaddar kendini beğenmişlerin üstesinden gelmek için yeterli olur. İsa, semavi yolculuklarında, nasıl davranmaları konusunda havarilerini sabırla bilgilendirir. Bedenlerini bırakıp ilk Aeon'a vardıklarında: 'Bu aeonun Arkonları senin önüne gelir, seni bu mühürle mühürlerler. İlk aeonun Arkonları bu isimleri duyduklarında müthiş bir şekilde dehşete düşerler ve böylece sen de yoluna devam edebileceksin.' (Giovanni, 2005; 144, 134, 233, 248)

(logos) ile ikna edici vaaz (kerygma) arasında bir ayrım dahi yapmıştır. Okuyup öğrenilerek edinilen bilgiyi veya düşünülerek ulaşılan görüşü insan düşüncesi olarak aşağılayan; iman ederek içinde kavuştuğu dolaşısıyla taptığı tanrıdan (İsa'dan) bilgiyi aktaran Pavlus; "*imanımız insanların bilgeliğine değil, Tanrı'nın gücüne dayansın*" (1. Korintliler 1: 5) ifadesiyle, gnostik bir sapmada daha bulunmuş, tanrı gücünü tanrı bilgisiyle bir tutmuştur. İnsan düşüncesini değersiz bulan Pavlus, kendi söylediği her sözün doğrudan tanrıya ait ve tanrı tarafından bildirildiğini belirtmek maksadıyla; "*gerçi olgun olanlar arasında bilgece sözler söylüyoruz, ama bu bilgelik ne şimdiki çağın, ne de bu çağın gelip geçici önderlerinin bilgeliğidir; biz, Tanrı'nın gizli, saklı kalmış bilgeliğinden söz ediyoruz*" (1. Korintliler 1: 6) demiştir. Böylece gizemli bir şekilde ve doğrudan tanrıdan elde ettiği bilgiyi, yalnızca tanrıya ait kılmasıyla ve tanrıyla da bir tutmuş olmasıyla Pavlus; gnostik bir uyarlamada bulunduğu gibi, tanrısal gerçeğin yazılı kutsal metinlerde saklı olmadığı içeriğindeki gnostik imanını bir kere daha yinelemiştir.

Tanrısal bilgi ve tanrısal gerçeğin okumakla değil de, kişinin içindeki tanrıya yönelmesiyle ve içinde gizemli şekilde buluşacağı gerçek tanrıya doğrudan konuşmasıyla kavuşulacağı içeriğindeki gnostik eğilimi benimseyen ve belki de Hristiyanlara benimsettiren Pavlus; olgun kişilerden doğrudan doğruya bedenden yaratılmış olup da insan görgüsüyle kendisini yetiştirmiş kimseleri kast etmiştir. Bedenden yaratılmış bu bilge olarak tanınmış kimseler, ne kadar okumuş dahi olsalar, ruhsal olmadıkları ve gerçek tanrıya (yani bilgiye) yaklaşmadıkları için hepsini cahil olarak gören gnostiklerle aynı tutumu sergilemiş olan Pavlus; bu bilge kişilerden aşağı kalır yanının olmadığını, kendi saçmalığının onların bilgeliğinden bile üstün olduğunu (1. Korintliler 1: 25) kanıtlamak gayesiyle, her sözünün tanrı bilgisini yansıttığı iddiasında bulunmuştur. Kendi sözlerini gerçek tanrının bilgisiyle bir tutan Pavlus; "*Tanrı'nın zamanın başlangıcından önce bizim yüceliğimiz için belirlediği bu bilgeliği bu çağın önderlerinden hiç biri anlamadı, anlasalardı yüce Rab'bi çarmıha germezlerdi*" (1. Korintliler 2: 8) ifadesiyle, tanrı bilgisini de tek bir olaya, İsa'nın çarmıhta öldürülmesi mesajıyla sınırlı tutmuştur. İsa'nın çarmıhta bedenini günahın sunusu olarak sunarak öldürülmesinin taşıdığı mesajı ya da saklı tutulmuş gizemli tanrısal bilgiyi çağın

önderleri diye nitelendirdiği bilgelerin ve yöneticilerin (Demiurgik güçlerin) asla anlamadığı iddiasında bulunan Pavlus; böylece, gnosisi çarmıhtaki İsa'nın öldürülmesinden ibaret bilmiş, tanrının kendisi aracıyla bu bilgiyi açığa vurduğu duygusuna kapılmıştır.

Bu dünyaya ait bilginin de gücün de Arkhon'ların elinde olduğu, en büyük Arkhon'un da usta yaratıcı Demiurge olduğu ve İsraililerin tanrısı Yahve'nin de bu yerin tanrı benzerlerinden biri olduğu görüşündeki gnostiklerin platonist felsefeden uyarladıkları düalist tanrı algılamalarını olduğu gibi mektuplarına yansıtılmış olan Pavlus; şayet saklanmış gizemli tanrı bilgisinden Arkhonların sezgisi veya haberi olmuş olsaydı İsa'yı çarmıha gererek öldürmezlerdi diyerek, dünyevi bilgeliğin sona erdiği imasında bulunmuştur. Zira gnostiklere göre, gerçek bilgi babada saklı kılınmışken dünyevi yani insan düşünceleriyle açığa çıkmış gelip geçici dolayısıyla değersiz bilgi de kutsal anaya (sophia) ait kılınmıştır. İsa'nın çarmıhtaki ölümüyle sınırlı tutulan gerçek tanrısal bilginin açığa çıkmasını, dünyevi bilginin (sophia) sona ermesi veya düşmesi olarak algılayan Pavlus; *'anlasalardı yüce rabbi çarmıha germezlerdi'* (1. Korintliler 2: 8) ifadesiyle, saklı tutulmuş bu bilginin açığa çıkmasıyla veya fiilen gerçekleşmiş olmasıyla, dünyasal güçlerin dayandığı bilgeliğin (sophia) de çöktüğünü ima etmiştir. Böylece çarmıhta İsa'nın öldürülmesini dünyasal bilgeliğin (sophia) fakat gerçekte tanrı düzeyine kıyasla cahilliğin çökmesini ve tanrısal bilgeliğin kurulmasını sağladığı iddiasındaki Pavlus; *"Tanrının, kendisini sevenler için hazırladıklarını hiç bir göz görmemiş, hiç bir kulak işitmemiş, hiç bir insan yüreği kavramamıştır"* (1. Korintliler 2: 9) ifadesiyle, gnostik bir içerikle, tanrı benzerleri tarafından yaratılan bu bedenden doğmuşların tamamının tanrısal bilgiye ve gerçeğe kapalı olduklarını vurgulamıştır. İnsanların gözleri olduğu halde gerçeği görmemesi ve kulakları olduğu halde söylenen gerçeği duymaması öngörüsünde bulunarak, bedenden doğmuş bütün insanların ruhsal olamayacakları ve ruhsal olarak gerçek tanrıya yönelemeyecekleri gerekçesiyle, bilgiyi de kurtuluşu da bunlardan ayrı kılan gnostiklerin, yaratılıştan ya da yaratan tanrı ayırımından kaynaklanan bu kaderci yaklaşımına büyük ölçüde katılan Pavlus'un bu sözleri (1. Korintliler 2: 9), ile, gnostiklerin Thomas İncili arasında tam bir benzerlik bulunmaktadır. Gnostiklerin Thomas İncilindeki, *'Ku-*

lakları olan işitsin. Ben dünyaya ateş attım ve o tutuşuncaya kadar nöbetteyim. Işığın insanında ışık vardır ve o bütün dünyayı aydılatır. Eğer ışık vermiyorsa, o kötülüğün kendisidir. Ölümler canlı değildir ve canlı olanlar ölmeyecektir. Babanın krallığı iyi tobumu olan insana benzer. İkinci elini tobumla doldurup serpti. Bir kısmı yola düştü, başka bir kısmı kayalık yere düştü, başka bir kısmı dikenlere düştü, diğerleri iyi toprağa düştüler. Hasat gününde yaban otu görünür olur, çıkartılır ve yakılır.’ (Mercan, 2007; 51) gibi ifadeler de, tanrı benzerleri tarafından yaratılmış bu bedenden doğmuş insanların, asla ruhsal olamayacakları ve ruhsal olarak da tapamayacakları için, bilgidenden de gerçekten de nasıl kopuk bir halde bulduklarını anlatmak istemektedir.

Gnostikler gibi Pavlus da Tanrı’yı ve bilgiyi ruhsal kıldığı için, “*oy-sa Tanrı bunları bize Rub aracılığıyla açıkladı, Rub her şeyi Tanrı’nın derin düşüncelerini bile araştırır*” (1. Korintliler 2: 10) ifadesiyle; deney ve gözlem yoluyla ulaşılan bilginin olduğu kadar kutsal olsun ya da olmasın yazılı kaynakların okunulmasıyla öğrenmenin ve oluşturulan görüşlerin de değersizliği hissine kapılmışlardır. Tıpkı bütün kutsal metinleri (Eski Ahit’i) demiurgik sophia türü olarak dünyevi ya da değersiz kılan, bilgiye ve dolayısıyla tanrıya ruhsal olarak ulaşmak isteyen tüm gnostikler gibi, Pavlus da; “*insanın düşüncelerini, insanın içinde olan kendi rubundan başka kim bilebilir, bunun gibi Tanrı’nın düşüncelerini de Tanrı’nın Rubundan başkası bilemez*” (1. Korintliler 2: 11) ifadesiyle, bedenden doğanların böyle bir gayrette bulunmayacağı görüşündedir. Demiurgik kökenli olduğu için değersiz ya da bilmeye değmez gördüğü dünyevicimsel bilgiyi ihmal eden, yöneldiği ruhsal-tanrısal bilginin ruhtan elde edilebileceği görüşüne sahip olan gnostiklerin ilk öncülerinden biri olarak Pavlus; “*Tanrımın bize lütfettiklerini bilelim diye, bu dünyanın rubunu değil, Tanrıdan gelen Rub’u aldık*” (1. Korintliler 2: 12) ifadesiyle; dünyasal-cisimsel bilginin Demiurge’nin ruhunun eseri olduğunu, tanrısal bilginin ise doğrudan gerçek tanrının ruhundan edinildiğini açıklamak istemiştir.

İnsan düşünceleriyle donatılmış bedenden doğmuş olanların asla erişemeyecekleri bu ruhsal bilgilere, seçilmiş haline gelen ruhsal kişilerin, çarmıhta öldürülen İsa misali demiurge/yahve yapımı olan kendi bedenlerini öldürerek gerçekleştirecekleri ruhsal tapınma yoluyla

erişebileceklerini Pavlus; “*Rub'a uyanlara ruhsal gerçekleri açıklarken, Tanrı'nın lütfettiklerini insan bilgelığının öğrettiği sözlerle değil, Rub'un öğrettiği sözlerle bildiririz*” (1. Korintlilere 2: 13) ifadesiyle, ruhsal-tanrısal bilgi içinde insan düşüncesi ya da dünyasal bilginin olmadığını belirtmiştir. Zira, bedensel-cisimsel nitelikteki bütün dünyasal-cisimsel bilginin, tanrı benzerlerinin ruhundan kaynaklandığı yargısındaki gnostiklerle tam bir görüş birliği içinde olan Pavlus; “*doğal haliyle kişi, Tanrı'nın Rubuyla ilgili gerçekleri kabul etmez, çünkü bunlar ona saçma gelir*” (1. Korintliler 2: 14) ifadesiyle; bedenden doğmuş olanların asla tanrısal-ruhsal bilgiye erişemeyecekleri içeriğindeki gnostik kaderciliği tekrar etmiştir. Bedenden doğmuş olanların tanrısal gerçeğe ya da ruhsal bilgiye ulaşamayacakları, gnosise ulaşamadıkları için de asla kurtuluşa eremeyecekleri hakkındaki gnostik imanı böylece doğrulamış ve tekrarlamış olan Pavlus; gnostiklerin açıkça ifade ettiği fakat kendisinin ima ettiği, dünyadaki cisimler hakkındaki bilginin yeri-göğü ya da maddiyatı yaratan tanrı benzerlerine ait olduğu için değersizliği ve reddi hakkındaki yargılarına katılmış gözükmektedir.

Açıkça ifade etmese dahi, bedensel-cisimsel içerikteki dünyevi bilginin ya da insan düşüncesinin kaynağı olarak görülen (platonik bir ifadeyle) Arkhonları ve en büyük Arkhon olarak bilinen Demiurge'yi ret eden tüm gnostikler gibi, Pavlus de, bedenden yaratılmışların ve görünen kâinatın ruhu olarak Demiurge'nin ruhunu gören gnostiklerin dünyayı-bedeni ret eden tutumunun ısrarlı savunucusu olmuştur. Yeriyle göğüyle ve bu kâinat içindeki bütün varlıklarıyla, görünen her ne varsa, tüm bedensel-cisimsel bilgiyi, kötü güçlerin (Arkhonların) en büyüğü ya da odağı olarak gördükleri Demiurge'nin ruhuyla özdeş kılan gnostikler gibi, Pavlus da; bilgiyi bu dünyanın ruhundan değil ve insan bilgelığının öğrettiği sözlerden değil, doğrudan tanrı (İsa) ruhundan aldığını bildiren bu ifadesiyle, gnostiklerin öncüsü olmuştur denilebilir. Tanrı benzerleri nasıl ki kopya ettikleri gerçek tanrı bilgisini bedensel-cisimsel kılarak ruhsal olan bilgi ve gerçek ile tüm bağlarını koparmışlarsa, Demiurge'nin ruhundan kaynaklanan ve bedenden doğmuşlar tarafından rağbet edilen bu insan düşüncesinin ve kâinat bilgisinin de ruhani bilgi ile gerçekten yoksun kıldıkları görüşünde olan gnostikler kadar Pavlus da; “*Rub'a uyan kişi her konuda yargıda*

bulunabilir, ama onun hakkında yargıda bulunacak kimse yoktur" (1. Korintliler 2: 15) ifadesiyle, bedensel-cisimsel bilgiyi aşmış ve gereksiz görmüştür. Kitap okumayı ve bilgiyi yazılı kaynaklar içinde aramayı kesinlikle ret etmiş olsa dahi, Pavlus, "*Festus yüksek sesle, Pavlus, sen çıldırmışsın, çok okumak seni delirtiyor dedi*" (Elçilerin İşleri 26: 24) tespitiyle, gerçekte bir kitap kurdudur.

Avrupa'yı Orta çağ karanlığına sürükleyen; gözlem-deney-ölçme tarzında bilgiye ulaşma gayretinin ya da kitap okuma yoluyla öğrenme çabasının yerine, istihareye dalarak ve içindeki tanrıya (İsa'ya) ruhsal olarak taparak tanrıya = gerçeğe = bilgiye ruhsal olarak ulaşma emeli şeklinde özetlenen gnostik yöntem, Pavlus tarafından açıkça desteklenmiştir. Bilgiyi tanrıyla sınırlı kılarak, tanrının ruh olduğu gerçeğinden hareketle de bilginin niteliğini ruhsal kılmış olan Pavlus; tıpkı diğer gnostikler gibi, ruhsal bilgiye ancak ruhsal olanların ulaşabileceği yargısını, "*Rab'bin düşüncesini kim bildi ki, O'na öğüt verebilirsin, oysa biz Mesih'in düşüncesine sahibiz*" (1.Korintlilere 2: 16) ifadesiyle benimsemiştir. Bedensellerin (doğalların) ruhsal bilgiye ulaşamayacakları yargısı bir yana, kendi istek ve gayretleriyle dahi olsa getirdiği tanrısal bilgiyi anlamayacaklarını, "*kardeşler, ben sizinle, Ruh'a uyanlarla konuşur gibi konuşmadım; doğal benliğe uyanlarla, Mesih'te henüz bebeklik çağında olanlarla konuşur gibi konuştum*" (1. Korintliler 3: 1) ifadesiyle açıklayan Pavlus; bedenden doğduğu halde İsa'ya iman edip içlerinde İsa'ya tapan bu kimseleri, övmekten bir anda vazgeçmiş, fiili durumlarını olması gereken ruhani halleriyle kıyaslayarak şiddetli eleştiriler getirmiştir.

3. Bilgiye Ulaşma Yolu Olarak Tanrı'yla Kurulan Ruhsal İletişim

Bedensellerin aşı-i rabbani ayini yoluyla ruhsal terbiyesinden sonra, ya da bedensel olan bu çoğunluğa yani kilise cemaatine uyarlanmasından sonra, Pavlus, kendisi gibi doğrudan Tanrı'dan bilgi alma yeteneğine erişememiş olan, ruhsallara yönelir. Cinlerin/şeytanların içine girdiği cisimlere (putlara) tapmak, ile, İsa'ya iman ederek ruhunu içine alan ve böylece İsa'nın kutsal tapınağı haline gelmesini istediği ruhsallara seslenen Pavlus; "*siz putperestken şöyle ya da böyle saptırılıp dilsiz putlara tapmaya yöneltilmişsiniz, tanrının rubu aracılığıyla konuşan hiç kimse İsa'ya lanet olsun demez, kutsal rubun aracılığı olmadan da hiç kimse İsa*

rabdir diyemez” (1. Korintliler 12: 2) ifadesiyle, tanrının ruhu aracıyla konuşan kutsalları putlarla kıyaslar. İsa'nın ruhunu içine alıp tanrı tapınağı haline geldiği anda kutsal olacakları müjdesini veren Pavlus; artık onlar aracılığıyla İsa'nın ruhunun veya kutsal ruhun konuşacağını ya da her birinin bedensel birer İsa haline geleceğini öne sürmüştür. Böylece, bedensel-çağrılmışlardan tam anlamıyla farklı olarak, ruhsal-likten kutsallığa geçiş yapan bu İsa tapınaklarının veya seçilmişlerin, bedenlerine aldıkları ve faal kıldıkları İsa'nın ruhuyla, tek rabbe farklı hizmetlerde bulunacağını savunan Pavlus; “*çeşitli etkinlikler vardır ama herkeste hepsini etkin kılan aynı tanrıdır, herkesin ortak yararı için herkese rubu belli eden bir yetenek veriliyor*” (1. Korintliler 12: 6) ifadesiyle; bedensel-çağrılmışlarla birlikte ruhsal-kutsal seçilmiş herkesin, İsa'yı rab olarak bilen herkesin farklı işlevleriyle tanrısal eylemleri çeşitli kıldığını vurgulamıştır. Böylece, tanrı ruhtur, tanrı ruhu insanın içindedir, tanrının ruhu bedenden çıkınca insan ölür, kişi kendi içindeki tanrısal ruha dolayısıyla tanrıya yöneldiği anda bilgiye de gerçeğe de erişir, tanrının gücü her şeye kadir olduğu gibi tanrısal ruh da her şeye kadir vs., içeriğindeki platonik gnostikizmin temel dogmasını oluşturan savlarını; Pavlus, “*çeşitli ruhsal armağanlar vardır ama rub birdir, herkesin ortak yararı için herkese rubu belli eden bir yetenek veriliyor; rubun aracılığıyla birine bilgece konuşma yeteneği, bir diğerine aynı ruhtan bilgi ileme yeteneği, birine aynı rubla iman, bir diğerine aynı rubla hastaları iyileştirme gücü, birine mucizeler yapma gücü, birine peygamberlikte bulunma, birine rubları ayırt etme, birine çeşitli dillerde konuşma, bir diğerine de bu dilleri çevirme yeteneği veriliyor*” (1. Korintliler 12; 4) ifadesiyle tekrarlamıştır.

Özellikle de, aklın ve bilginin doğrudan ruhtan geldiği veya ruha ait olduğu içeriğindeki platonik/gnostik savı çok etkili bir şekilde öne süren Pavlus; bu ruhsal armağanlara ulaşmak veya rab tarafından görevlendirilmek için, çarşıda acı içinde bedenini tanrıya sunan İsa misali bedenini/nefsini öldürmek suretiyle, ruhsal tapınma yoluyla rabbe (İsa'ya) tapmayı şart koşturmuştur. Pavlusizmde, Demiurgelerden ve Arkhonlardan ya da Yahve gibi kavim tanrılarında oluşan rabler gitmiş, tüm bu rablerin veya sahte tanruların yerini tek rab olarak İsa almış; ‘*bunların hepsini etkin kılan bir ve aynı Rub'tur. Rub bunları herkese dilediği gibi, ayrı ayrı dağıtır*’ (1. Korintliler 12: 11) ifadesiyle de, tüm

bilgiler ya da bütün hizmetler, tek ruh veya tek rab İsa tarafından verilir. Tanrı ruhunun olduğu bedende şeytanın olmayacağı yargısına sahip olan Pavlus'a göre (1. Korintliler 12: 3-11), İsa'nın ruhuna ulaşarak ruhsal bir hale gelen ve daha ileri giderek İsa'nın ruhunu içine alarak tanrı tapınağı işlevine bürünen kutsallar ya da kısaca ruhsal tapınan ve ruhun denetimine giren seçilmişler, başını İsa'nın oluşturduğu tek ruh haline gelirken; henüz daha İsa'nın ruhuyla tanışmadığı halde İsa'yı rab olarak tanıyan bedenseller ya da cemaat de, hepsi birden ve bir bütün olarak İsa'nın bedenini meydana getirmektedir. Özellikle de, “*beden bir olmakla birlikte birçok üyeden oluşur ve çok sayıda olan bu üyelerin hepsi de tek bir beden oluşturur, Mesih de böyledir; gerçekte tanrı bedenin her bir üyesini dilediği biçimde bedene yerleştirmiştir, eğer hepsi tek bir üye olsaydı beden ne olurdu; gerçekte çok sayıda üye, ama tek bir beden vardır; tanrı değeri az olana daha çok değer vererek bedende birliği sağladı, sizler Mesih'in bedenisiniz ayrı ayrı da bu bedenin üyelerisiniz*” (1. Korintliler 12: 12) ifadesiyle, bütün bedenden çağrılmışları ya da cemaati İsa'nın bedeni haline getirerek, Pavlus; ruhsallardan ve kutsallardan oluşan her bir seçilmişin tüm bedensellere sevgiyle ve şefkatle davranmasının önemi üzerinde durmuştur. Maddesel kâinata özgü demiurgik farklılıkları hiçe sayarak, “*ister Yabudi ister Grek ister köle ister özgür olalım hepimiz bir beden olmak üzere aynı ruhta vaftiz olduk ve hepimizin aynı ruhtan içmesi sağlandı*” (1. Korintliler 12: 13) ifadesiyle Pavlus; bütün bedensel çağrılmışları, İsa'nın tek bedeninde toplamıştır. Platon'un, “*Bu toplumun birer parçası olan sizler, birbirinizin kardeşisiniz. Sizi yaratan Tanrı, aranızdan önder olarak yarattığı insanların mayasına altın katmıştır. Mayası altından olan insanlar, bunun için baş tacı olurlar. Tanrı, yardımcı olarak yarattığı insanların mayasına gümüş, çiftçiler ve öbür işçilerin mayasına da demir ve tunç katmıştır. Aramızda hamur birliği olduğuna göre, sizden doğan çocuklar da herhalde size benzeyecektir. Ama arada bir altından gümüş, gümüşten de altın doğduğu olabilir. Kendi çocukları tunçla ya da demirle katışık doğmuşlarsa, hiç acımayıp, hamurlarına uygun işlere koyacak onları, çiftçi ya da işçi yapacak. Çiftçi ve işçi çocukları arasında mayaları altın ve gümüşle katışık doğanlar olursa, onları gözetecek, kimini önderliğe kimini bekçiliğe yükseltecek.*” (Platon, 2006; 107) ifadelerini; Pavlus; “*işte beden bir üyeden değil birçok üyeden oluşur, eğer ayak el olmadığım için bedene ait değilim derse bu onu bedenden*

ayırılmaz, eğer kulak göz olmadığım için bedene ait değilim derse bu onu bedenden ayırılmaz, bütün beden göz olsaydı nasıl işitebilirdi, bütün beden kulak olsaydı nasıl koklayabilirdi” (1. Korintliler 12: 14) ifadesiyle çok etkili bir şekilde İsa’ya uyarlamıştır. Böylece insan ruhunu tıpkı vücut gibi kısımlara ayıran Platon’un ruh-beden bağını dikkate alan Pavlus; cemaatteki her bir çağrılmış kişiyi, İsa’nın bedenini oluşturan el, ayak, kulak, ağız vs., gibi düşünmüştür.

Bilgi tanrıya ait olduğundan ve doğrudan tanrı tarafından verildiğinden övünmeyi seçilmişlere yasaklayan Pavlus, İsa’nın ruhundan oluşan ruhsal-kutsalların da kendilerini bedensel çağrılmışlardan üstün görmemelerini istemiş; platonik bir uyarlamayla, bedenselleri oluşturan her bir kişinin İsa’nın bedeni veya bedensel birliği için gerekliliğini vurgulayarak, işlevi ne olursa olsun, birini diğerinden farklı görmemiştir. Çağrılmışların her birinin İsa’nın bedeni için vazgeçilmez bir üye/organ olduğunda ısrar eden Pavlus, bu bedensellerden birinin dahi görevini aksatması veya olmaması durumunda, İsa’nın ruhunu oluşturan ruhsal-kutsalların işlevini tam olarak göremeyeceğinde ısrar etmiştir. Şu halde Pavlus’a göre, bir taraftan, bedensel-çağrılmışların her biri tek tek nefislerini öldürüp rableri İsa’ya bedenlerini sunarak İsa’nın bedeni şeklinde tek vücut haline gelirlerken; İsa’nın ruhunu alarak ruhsal ve bu ruhu içinde yaşatarak kutsal konuma ulaşan seçilmişler de, adeta tek bedene can veren tanrı ruhu gibi, İsa’nın bedenine girmeli ve çağrılmışlardan oluşan bu bedeni (kiliseyi) işletmelidir. Kutsalların-ruhsalların tek tek içine aldıkları İsa’nın ruhunu, çağrılmışların tek tek oluşturdukları İsa’nın bedenine (cemaate) yerleştirebilmeleri için bir bütün oluşturarak ruhuyla bütünüyle İsa haline gelebilmeleri için; her bir azayı önemli gören Pavlus, asla böbürlenmeyi, kendini önemsemeyi, yanındakileri aşağılamayı yasaklamıştır. Böylece Pavlus’a göre, ruhsal-kutsallar İsa’nın ruhuna sahip olurken, çağrılmışlar da tek beden haline gelerek İsa’nın ruhuna erişmekte, çoğunluk tek olmakta, tanrının ruhu çoğunluğa hâkim olmakta vs., Özellikle, “*gösterişli üyelerimizin özene ihtiyacı yoktur, ama tanrı değeri az olana daha çok değer vererek bedende birliği sağladı, öyle ki bedende ayrılık olmasın ama üyeler birbirini eşit şekilde gözetsin, eğer bir üye acı çekerse bütün üyeler birlikte acı çeker, bir üye yüceltilirse bütün üyeler birlikte sevinir”* (1. Korintliler 12: 24) Pavlus’un,

bu etkili platonist uyarlaması sonucunda, övgünün tanrıya ait olduğu vurgusuyla, Hristiyanlar; işlevi ne olursa olsun İsa'ya iman eden herkesin birbirini severek birbirine değer vermesi gerektiğinin farkına varmıştır. Pavlus'a göre hiç kimse övünmeyecektir ya da hiç kimse bedendeki önemsiz görülen işlevinden dolayı yerilmeyecektir; fakat, her bir azanın tek bir beden bütünlüğündeki etkinliği de abartılmayacaktır. Tanrıya yapılan hizmetin türünde ve değerinde hiç bir ayırım yapmadığını vurgulamak için, Pavlus, *"tanrı, inanlılar topluluğunda başta elçileri, ikinci olarak peygamberleri, üçüncü olarak öğretmenleri, ardından mucize yapanları, hastaları iyileştirme gücü olanları, başkalarına yardım edenleri, yönetme yeteneği olanları ve çeşitli dillerde konuşanları atadı"* (1. Korintliler 12: 28) demişse de; *"siz daha üstün armağanları gayretle isteyin"* (1. Korintliler 12: 31) ifadesiyle, daha önemli işleri başarmaya veya daha büyük ruhsal armağanlara ulaşmaya özendirmiştir. Bilgiye ulaşmanın yolunun tanrıyı sevmekten geçtiğini belirten Pavlus, *"eğer insanların ve meleklerin dilleriyle konuşsam ama sevgim olmasa ses çıkaran bir bakır ya da çınlayan bir zilden farkım olmaz, eğer peygamberlikte bulunabilsem bütün sırları bilsem ve her türlü bilgiye sahip olsam eğer dağları yerinden oynatacak kadar büyük bir imanım olsa ama sevgim olmasa bir hiçim"* (1. Korintliler 13: 4) ifadesiyle, ulaşılan bilginin ancak sevgi yoluyla aktarılabilceği uyarısında bulunmuştur.

Şu halde sevgi, hem bilgiye (tanrıya = gerçeğe) ulaşılmasını sağlamak ve hem de bu bilginin insanlara aktarılmasını olanaklı kılmakta olduğu için, iki yönlü bir işlevi görmektedir. Daha üstün ruhsal armağanlara ulaşmanın en iyi yolu (1. Korintliler 12: 31) olarak gördüğü gerçek tanrıya (babaya) doğrudan sevginin önemini vurgulamak için, Pavlus, *"eğer insanların ve meleklerin dilleriyle konuşsam, ama sevgim olmasa, ses çıkaran bir bakır ya da çınlayan bir zilden farkım olmaz; eğer peygamberlikte bulunabilsem, bütün sırları bilsem ve her türlü bilgiye sahip olsam, eğer dağları yerinden oynatacak kadar büyük bir imanım olsa, ama sevgim olmasa, bir hiçim; eğer bütün malımı sadaka olarak dağıtsam ve bedenimi yakılmak üzere teslim etsem, ama sevgim olmasa, bunun bana hiç bir yararı yoktur"* (1. Korintliler 13: 1) ifadesiyle; sevgi olmaksızın bedeni öldürerek kavuşulacak ruhsal tapınmanın da olamayacağını anlatmak istemiştir. Platon'un sevgi tanrısını çok başarılı bir şekilde İsa'ya uyarlamış olan Pavlus'a

göre, sevgi aynı zamanda, Demiurge/Yahve gibi tanrı benzerlerine karşı girişilecek mücadelede üstün gelmenin tek yoludur. Zira bu sahte tanrıların adalet ve yargılanmayı öne çıkartarak yok ettikleri veya kendilerinin yoksun kaldıkları tek şey, sevgidir.

Hiç bir kimseye zerre kadar haksızlığın yapılmadığı ve herkese yaptığının karşılığının verildiği demiurgik yargılama yoluyla sağlanan adalette, acıma ve merhametin dolayısıyla da sevgi ve bağışlamanın olmadığını '*sevgi kötülüğün hesabını tutmaz*' (1. Korintliler 13: 5) sözüyle ima eden Pavlus; "*sevgi her şeye katlanır, her şeye inanır, her şeyi ümit eder, her şeye dayanır; sevgi asla son bulmaz, ama peygamberlikler ortadan kalkacak, diller sona erecek, bilgi ortadan kalkacaktır*" (1. Korintliler 13: 7) ifadesiyle, seçilmişlere olduğu kadar çağrılmışlara da seslenmiş, sevgi yolunun herkese daima açık olduğunu anlatmak istemiştir. Kendisini bir elçi olarak görmüş olsa dahi, görevinin de bilgisinin de tam anlamıyla sınırlı olduğunu belirten (1. Korintliler 13: 8) Pavlus, böylece herkese açık olan bu sevgi yolunun, aynı zamanda da bilgi ve görev yönüyle sınırsız çeşitlilikte olduğunu anlatmak istemiştir. Ancak günaha satılmış bir bedenselin, bu sonsuz sevgi (bilgi = tanrı) hazinesinden yararlanabilmesi için, ruhsal tapınma sayesinde ruhsal-kutsal aşamasına gelmesini zorunlu görmektedir. Bilgiye ulaşması halinde bir bedenselin ruhsallık-kutsallık aşamasına çıkabileceğini belirten Pavlus; "*çocukken, çocuk gibi konuşur, çocuk gibi anlar, çocuk gibi düşünürdüm; yetişkin bir adam olunca çocukça davranışları bıraktım*" (1. Korintliler 13: 11) ifadesiyle; seçilmişlerin sahip olduğu bilginin, içinde bulunduğu olgunluk seviyesine göre sınırlı olabileceği görüşünü ileri sürmüştür.

Ruhsalların haline baktığı aynada ulaşabileceği bilginin izini belli belirsiz gördüğünü anlatabilmek gayesiyle, "*şimdi her şeyi aynada silik bir görüntü gibi görüyoruz ama o zaman yüz yüze görüşeceğiz, şimdi bilgim sınırlıdır ama o zaman bilindiğim gibi tam bileceğim*" (1. Korintliler 13: 12) ifadesiyle, Pavlus, daha şimdiden gelecekte ulaşabileceği bilgi hakkında fikir edinebileceğini öne sürerek, kişilerin kavuşacakları bilginin daha önceden belirlendiği izlenimini uyandırmıştır. Bu bilgiye erişmek için, bedensel çağrılmışlar için iman ve umudu öne çıkarırken, seçilmişler için de en üstün yol olarak sevgide ısrar etmekle Pavlus, '*kalıcı olan üç şey vardır: iman, ümit ve sevgi; bunlardan en üstün olanı da sevgidir*' (1.

Korintliler 13: 13) ifadesiyle, bedensellikten ruhsallığa geçişe ihtimal vermeyen ve böylece iman ile umudu aşır sadece sevgiye yönelen gnostiklerle çatışır. Bilgiyi sevgi ve imandan da üstünü ve en mükemmeli olarak gören bazı gnostiklere göre, tanrının yetiştirici babalığı iman-ümit-sevgi-bilgi olmak üzere dört kısımdan oluşur; alınan kök olarak yeryüzü iman, büyümeyi sağladığı için su ümidi, rüzgar gelişme azmini pekiştiren sevgiyi temsil ederken; hepsinin de yücresi olarak gördükleri ışık ise, kişiyi hamlıktan olgunluğa yükselten bilgiyi sembolize eder.

Bütün gnostikler gibi, Pavlus de, bilgiye sözlü olarak tanrıyla (İsa'yla) doğrudan kurulan ruhsal iletişim yoluyla ulaşılabacağına inandığı için, *“benim Mesih'i örnek aldığım gibi siz de beni örnek alın; her erkeğin başı Mesih, kadının başı erkek ve Mesih'in başı Tanrı'dır”* (1. Korintliler 11: 1) demiştir. Böylece adeta, bilgiye ulaşmada hiyerarşik bir ardıllığı ima etmiş olan Pavlus, İsa'yı tanrıyla bir veya özdeş olarak görmek yerine, tıpkı diğer gnostikler gibi İsa'yı ruhsallar içinde tanrı bilgisine (gnosis) en yakın bir insan olarak görmüştür. Tanrı'yı sevgi olarak gördüğü için de bilgiye ancak tanrıyı sevmenin sonucunda ulaşıldığı işaretini vererek, Pavlus, bu bilginin doğrudan tanrıya ait olduğunu vurgulamak için de, tanrıdan sağlanan bilgiden dolayı gururlanılmaması gerektiğinin önemini belirtmiştir. Bedenden yaratılmış olsa dahi bedeni öldürerek ruhsal seviyeye ulaşmış bir kimsenin, bilgiye sahip olduğunu belirten Pavlus, *“bilgi insanı kibirlendirir sevgi ise geliştirir, bir şey bildiğini sanan kişi henüz bilmesi gerektiği gibi bilmiyordur, ama tanrıyı seven kişiyi Tanrı bilir”* (1. Korintliler 8: 1) ifadesiyle, bilgiye ulaşmanın yolunun tanrıyı sevmekten geçtiğini vurgulamıştır. Ancak Pavlus'un burada sözünü ettiği tanrı, rab namıyla anılan cisimler âleminin yaratıcıları olan tanrı benzerlerinin karşısına çıkardığı ve hepsinin yerine koyduğu seviyedaşı İsa değil, doğrudan doğruya gerçek tanrı ya da platonik/gnostik ismiyle babadır. Nitekim Hakikat İncilindeki *“Böylece bilgiye ulaşma yerinde, sakin ve sükunet içinde yol gösterir hale geldiler. Logos, sıradan görünenlere gelir ve atanmış öğretmenleri olarak konuşur. Kendisini akıllı görenlere yaklaşanlar ve smayanlar, düştükleri boşluktan mabcup olurlar. Gerçek bilgiye sahip olamadıkları için ondan nefret ettiler. Bundan sonra, Babadan bilgi alan küçük çocuklara yaklaştılar. Doğrulanmışlardır, Babanın yüzü ve biçimini öğrenmişlerdir. Tanınmışlar, tanınmışlar; yüceltilmişler, yü-*

celtmışlerdir. Baba'nın düşüncesi ve zihni kazınarak, hayatın yaşam kitabı kalplerine vahyolunmuş, bütün oluşturulmadan önce kendi varlıkları kavranılamaz olmuştur. Kime verileceği önceden belirlenmiş olduğu için dışardan almaya yeltenenler kılıçtan geçirileceği için, hiç kimse bu yaşam kitabını almaz.” (Grobel, 1960; 41) ifadeler, ile, Pavlus'un yukarıdaki sözleri arasında uyum sağlanarak; küçük çocuklar dahi kendi babalarını bilirler ve babaları da onları bilir, onlar babalarını yüceltirler ve babaları da onları yüceltir teması işlenmektedir.

Sonuç

Tanrı'nın ruhunun bedenleşmiş görünümü olan İsa'nın, bu nedenle, tanrı olduğuna ve sözlerinin de tanrı sözü olduğuna iman etmek; yazılı her kutsal sözü sorgusuz sualsiz kesin bir kabullenışı gerektirdiği gibi, yazılı kaynakları okumayı yani dıştan öğrenmeyi ve ezbere tekrar ederek ibadet etmeyi de zorunlu kılar. Bedensellere verdiği nasihatlerde, Tanrı'nın sözünü kendi mektuplarını da kattığı kutsal metinlerle sınırlandırmış olan Pavlus; *'aklanma yalnız imanla olur, yazılmış olduğu gibi, imanla aklanan insan yaşayacaktır'* (Romalılara 1: 17) ifadesiyle, iman yoluyla aklanma ve yaşama dogmasıyla, kurtuluşun iman etmede olduğunu vurgularken; ruhsal olacıklara verdiği öğütlerle bir anda gnostik uçta yer almış, bedenini ve bedensel ruhunu (nefsini) öldürerek karşılığında İsa'nın ruhunu alanların dorudan tanrıyla (İsa'yla) irtibata geçeceklerini, kendi iç dünyalarında İsa'yla kavuşmuş olmakla gerçeğe ve bilgiye erişeceklerini öne sürmüştür. İsa'nın ruhuna kavuşmuş olanlardan biri olarak Pavlus, bildiği tek gerçeğin ve tek bilginin, günah sunusu olarak çarmıhta İsa'nın ve kefarete bedeli olarak İsa taparlarının öldürülmesi olduğunu, yani çarmıhla sınırlı kaldığını belirtmiştir. Şu halde iman yoluyla kurtuluşu bedenlere özgü kılan Pavlus; kutsal metinleri okuyup ilahilerle beslenen bedensellerin, bilginin ancak yazılı ya da bildirilmiş kısmına (Kutsal Kitap'a) ulaşabileceklerini öne sürmüştür. Gerçek tanrısal ve ruhsal bilginin, tanrıdan gelmiş payla (ruhla) birlikte her kişinin içinde nüvelenmiş olduğu iddiasındaki gnostiklerin; içindeki gerçek Tanrı'yı aramaya çıkan kimsenin, Tanrı'yla birlikte bilgiye ve gerçeğe dolayısıyla özgürlüğe ve kurtuluşa kavuşulacağı inancına; Yahve'nin yarasını ve Musa şeriatını aşağılayarak Eski Ahit'i ge-

çersiz kılan, Pavlus da sahiptir. Ancak Pavlus'a göre, kişinin içindeki bu tanrı, ne gnostiklerin gerçek tanrısıdır, ne de platonistlerin mutlak iyi ve ruh olan babasıdır, sadece İsa'nın kefarete karşılığı kişiye vermeye hazır olduğu ruhudur.

Putperestliğin içeriğini oluşturan platonist felsefede ya da platonist felsefeye dayanan bazı gnostik akımlarda, her insanın bedeninde gerçek tanrıdan bir pay (ruh) bulunduğu görüşü öne sürülürken; Pavlus'da insanın içindeki tanrı gerçek tanrı değil sadece İsa'nın ruhudur, hiç bir insan da İsa'nın ruhuna sahip olmadan baba'ya ulaşamaz. Ayrıca Platon'da ve bazı gnostiklerde, gerçek tanrı mutlak iyi olmasının bir kanıtı veya gereği olarak kendi tohumunu (ruhunu) her insanın bedenine ekmiş ve her birine kendisine ulaşması için doğrudan bir yol kurmuşken, yani kendisi ile insanlar arasına bir aracı (dolayısıyla bir engel) koymamışken; Pavlus'da, aracı tanrı işlevi kazandırılan İsa'nın ruhuna sahip olmak için bile, mutlaka, kefareti (karşılığını) ödemek gerekir, yani tüm insanların işlediği ve işleyeceği bütün günahlarını affettirmek tutkusuyla çarımha acı içinde ölen İsa gibi beden ile ten-sel arzularını (şeytani ruhunu = nefsinin) öldürmesi gerekir. Platonistlerden ve bazı gnostiklerden kendisini farklı kılan bu görüşlerine rağmen, Pavlus de ruhsallara hitaben yaptığı açıklamalarında; Tanrı'nın sözünün kutsal metinlerle sınırlı olmadığı, bedenini ve nefsinin öldürmesinin karşılığında içindeki tanrıya (yani İsa'nın ruhuna) ulaşan kişinin tanrısıyla doğrudan konuşacağı izlenimini uyandırarak; Tanrı ile insan arasındaki ruhsal bağın veya bilgi akımının (vahyin) devam ettiği eğilimini taşır. Ancak, Pavlus'da, insan ile Tanrı arasına İsa girmiş, babasının tüm bilgeliğiyle donatılmış oğul kişi ile tanrı arasına yol (aracı) olmuş, tanrıdan iz (ruh) aramak ve tanrıyla birleşmek üzere içinde yola çıkan kişi İsa'nın ruhunun ötesine geçememiş, böylece gerçek Tanrı'ya tapmak yerine İsa'ya dua eder hale gelmiştir. Babaya olan, ibadet ve dua da öne çıkan İsa'ya da olacaktır. Aynı öteleme veya geriye itme İsa'nın da başına gelerek, merhametiyle ve analık şefkatiyle tanrı anası Meryem, kiliselerde İsa'dan önce tapılır olacaktır. Sıralamada Babadan önce İsa, İsa'dan önce de Meryem olacaktır.

Kaynaklar

- Bauer W. (1971). *Orthodoxy and Heresy in Earliest Christianity*, Philadelphia.
- Bornkamm G. (1973). *Pavlus*, Harper & Row, New York.
- Brock D.L. (2008). *Kayıp İnciller*, İstanbul.
- Bultmann R. (1959). *Theology of the New Testament*, Scribner, New York.
- Burkitt F.C. (1963). *Church and Gnosis*, Cambridge.
- Churton T. (1987). *The Gnostics*, London.
- Couchoud P.L. (1939). *The Creation of Crist*, London.
- Darrell L.B. (2008). *Kayıp İnciller*, İstanbul.
- Eflatun, (1950). *Cumburiyet*, İstanbul.
- Freke T, Gandy P. (2005). *İsa'nın Gizemleri*, İstanbul.
- Freke T., Gandy P. (2006). *İsa ve Kayıp Tanrıça*, İstanbul.
- Giovanni F. (2005). *Gnostikizm Tarihi*, İstanbul.
- Grant R.M. (1959). *Gnosticism and early Christianity*, New York.
- Grobel K. (1960). *The Gospel of Truth*, Black, London.
- Gündüz Ş. (1999). *Sabiiler: Son Gnostikler*, Ankara.
- Gündüz Ş. (2011). *Pavlus Hristiyanlığın Mimarı*, Ankara.
- Gündüz Ş. (1998). *Mitoloji ile İnanç Arasında*, Samsun.
- Gündüz Ş. (1997). “Gnostik Mitolojide Düşüş Motifi ve Demiurg Düşünvesi”
Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 9.
- Hançerlioğlu O. (1977). *Felsefe Ansiklopedisi Kavram ve Akımlar*, İstanbul.
- Haris G.H. (1999). *Gnosticism: Beliefs and Practices*, Sussex.
- Hoeller S.A. (2004). *Bilinmeyen Jung: Carl G. Jung'un Gnostik ve Gizemli Dünyası*,
İzmir.
- Jonas H. (2001). *The Gnostic Religion: The Message of the Alien God and the Beginnings of Christianity*, New York.
- Kasser R. (2006). *The Gospel of Judas*, London.
- Kenneth H. (2010). *Kayıp İncil'in Sırları*, İstanbul.
- KMŞ (2004). *Kutsal Kitap Eski ve Yeni Antlaşma (Tevrat, Zebur, İncil)*, İstanbul.
- Layton B. (1987). *The Gnostic Scriptures*, New York.

- Logan H.B. (1996). *Gnostic Truth and Christian Heresy: A Study in the History of Gnosticism*, New York.
- Martin S. (2010). *Gnostikler: İlk Hristiyan Sapkımlar*, İstanbul.
- Mercan Ş. (2003). *Gnostik İnciller: Binlerce Yıldır Vatikan'ın Yasakladığı İnciller*, İstanbul.
- Özemre Y.Ö. (2002). *Toma'ya Göre İncil*, Kaknüs, İstanbul.
- Pearson B.A. (2007). *Ancient Gnosticism: Traditions and Literature*, London.
- Platon, (1994). *Yasalar*, İstanbul.
- Platon (1997). *Timaios*, İstanbul.
- Platon, (2001). *Pbaidon*, İstanbul.
- Platon, (2006). *Devlet*, İstanbul.
- Schmithals W. (1976). *Gnosticism in Corinth*, Abingdon, Nashville.
- Schmithals W. (1972). *Pavlus and The Gnostics*, Abingdon, Nashville.
- Schoeps H. (2010). *Yabudi Hristiyanlığı*, İstanbul.
- Schweitzer A. (1942)., *The Mysticism of Pavlus: The Apostle*, Harper & Brothers, New York.
- Sean M. (2010). *Gnostikler: İlk Hristiyan Sapkımlar*, İstanbul.
- Smith A.P., Hoeller S.A. (2007). *Gnostic Writings on the Soul*, New York.